Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 200 (12900) | 1985 чылдың август 29, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 копеек.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРГА ОТЧЁТТАР БОЛГАШ СОҢГУЛДАЛАР

Партияның XXVII съездизинге белеткелдиң чугула үе-чадазы партия организацияларынга отчёт-соңгулдалыг кампания болур. СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленуму ээлчеглиг отчёт-соңгулдалыг кампанияның хуусаазын тодараткан. Амгы үеде партия бөлүктеринде отчёт-соңгулдалар доостур чоокшулаан, сентябрь-ноябрь айларда партия эге организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар эртер. Оларга партияның XXVII съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин күүседир талазы-биле кылып чоруткан ажылды, ажыл-агый база культура тургузуушкунунга партийжи удуртулганың айтырыгларын, партийжи организастыг, идеология ажылының байдалын ханы болгаш бүгү талалыг чугаалажып көөр.

СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр партия эге организацияларынга отчёттарны болгаш соңгулдаларны белеткээр база эрттирер талазы-биле сорулгалар дугайында айтырыгны партия Кызыл хоорокомунуң болгаш райкомнарының ийиги секретарьларының база организастыг килдистерниң эргелекчилериниң СЭКП область комитединге чоокта чаа эрткен чөвүлел хуралынга чугаалажып көрген. Партия организацияларынга отчёттарга болгаш соңгулдаларга белеткел амгы үеде калбаа-биле чоруп турар. Ылаңгыя 1985 чылдың болгаш он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин күүседири-биле эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, бүдүрүлгениң ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, мурнакчы дуржулганы нептередиринче, күш-ажылчы сагылга-чурумну, организастыг чорукту, корум-чурумну быжыглаарынче, хумагалалды, камналганы экижидеринче, партияның ээлчеглиг съездизинге алдар болдурган социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче дыка хөй партия организациялары кол кичээнгейни салып турар. Оларга В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, Кызылдың үлетпүр бараалнар садыының, Енисейниң хем пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң, Бай-Тайганың чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң, Тываның электри четкилериниң, Кызылдың күш фабриказының, «Тээли», «Хемчик» совхозтарының партия организациялары хамааржыр.

Амгы үеде улус ажыл-агыйының бүгү адырларының партия эге организацияларының сорулгазы база партияның XXVII съездизинге төлептиг уткуражыры-биле социалистиг чарышты калбартыры, планныг онаалдаларның күүселдезин хандырары, отчёт-соңгулдалыг хуралдарны организастыг болгаш политиктиг бедик деңнелге эрттирери, улус ажыл-агыйынга партийжи удуртулганың байдалын ханызы-биле анализтеп көөрү, келир үеде сорулгаларны тодаргай айтыры болуп турар. Хамыктың мурнунда партияның организация бүрүзүнүң ажылын отчёт-соңгулдалыг хуралдарның үезинде ханы анализтеп көөрү, четпестерни илередири, ону экижидериниң оруктарын болгаш аргаларын тодарадыры. Хуралдар ажыл-ишчи ёзу-биле, мактанышкын болгаш сеткил оожургаар чорук чокка, шүгүмчүлекчи байдалга эрттерин чедип алыр. Эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарының, партия хуралдарының хүлээп ап турган шиитпирлериниң күүселдезин, ооң түңнелдери кандыг болганын чугаалажыры чугула.

Партия эге организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга планныг онаалдаларның күүселдезинде, күш-ажылдың сагылга-чурумунда, организастыг чорукта, хумагалалда болгаш камналгада өске-даа четпестерниң үнүп турар чылдагааннарын долузу-биле илереткеш, ону экижидер дээш партия организациязы, бүдүрүлгениң, организацияның удуртукчузу, коммунистер чүнү кылза чогуурун тодаргай айтыры чугула. Партия эге организациялары күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, организастыг чорукту экижидер дээш хемчеглерни ап турар, ынчалза-даа ол негелдеге четпес. Бирги чартык чылда республикага чеди муң ажыг кижи-хүнү үстүнген, ол улуг чидириг. Ажылдан озалдаар, эрте чоруур, ажыл шагында хуралдаар, бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделери, маргылдаалар эрттирер чоруктар уламчылавышаан. Ол ышкаш чамдык бүдүрүлгелерниң орулгалыы чавыс, мал болгаш чер ажылының культуразы куду, ажыл-агыйжы эвес, камналга-хумагалал чок чоруктар улус ажыл-агыйының кайы-даа адырында бар. Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерниң чылдагааннарын партия хуралдарынга илередир, салдынган сорулгага дүүштүр ону экижидериниң хемчеглерин кылгаш, амыдыралга боттандырар дээш организакчы ажылды күштелдирер ужурлуг.

Кандыг-даа партия эге организациязының чедиишкиннериниң үндезини — коммунистерниң авангардчы ролюнда болгаш идепкейлиинде болуп турар, ооң уламындан оларның даандырган ажыл-херээнге харысалгазын бедидип, ону канчаар күүседип келгенин шыңгыы айтырып турар. Сөөлгү үеде коммунистерниң онаашкан ажылын, партийжи даалганы канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын дыңнаарын партия организациялары көвүдеткен. Бо талазы-биле ажылды Барыын-Хемчик, Эрзин, Чөөн-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Өвүр районнарның партия эге организациялары элээн экижиткен. Моон соңгаар олар СЭКП ТК-ның апрель (1985 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр хөй-ниитичи хүлээлгезин канчаар күүседип турары дээш, хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдези дээш, партия кежигүнү кижиниң арыг, ак сеткилдиг мөзү-шынарлары дээш, СЭКП Уставын канчаар сагып турарының дугайында партияның кежигүн бүрүзүндеи негелдени күштелдирер, коммунистерниң инициативазын хөгжүдер.

Кадрлар айтырыы канчаар шиитпирлеттингенинче отчёт-соңгулдалыг хуралдарга кичээнгейни салыр. Кадрлар-биле ажылга ленинчи принциптерни шыңгыы сагыыр, даандырган ажыл-херек дээш, кадрларның аажы-чаңы, мөзү-шынарлары дээш чогуур негелдени партия эге организациялары тургузар хүлээлгелиг.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай сайзыраңгайжыдарынче отчёт-соңгулдалыг хуралдар кичээнгейни салыр. Ажылчы чоннарның, ылаңгыя аныяктарның, коммунистиг кижизидилгениң айтырыглары хүн бүрүнүң кичээнгейинге турар ужурлуг.

Партия организацияларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар үезинде партия организацияларының бюро кежигүннеринге, секретарьларынга инициативтиг, политиктиг болгаш ниити билиин шыырак, негелделиг, коммунистерни соңгуурун чедип алыр.

Партия эге организацияларынга отчёттар болгаш соңгулдалар — политиктиг база организастыг чугула кампания, ол болза партия эге организация бүрүзүнүң чедиишкинниг ажылдап шыдаарының көргүзүү болуп, партийжи амыдыралдың ленинчи нормаларын улам ыңай быжыглаарынга, партияның иштики демократиязын хөгжүдеринге, коммунистерниң бодунуң партия организациязының болгаш ниити партияның херээ дээш харысалгазын база идепкейин бедидеринге салдарны чедирер ужурлуг.

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

Август 27-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, ЛУДР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Кейсон Фомвихан-биле Кремльге ужурашкан.

Совет Эвилелинде болгаш Лаоста коммунистиг болгаш социалистиг тургузуушкуннуң чоруп турарының дугайында, СЭКП-ниң XXVII съездизинге болгаш ЛУРП-ниң IV съездизинге белеткелдер дугайында информация солчулгазы болган.

Лаос Улус-Демократтыг Республиканы чарлааның он чыл оюнга уткуштур лаос улустуң чедип алган чедиишкиннеринге М. С. Горбачев байыр чедирген.

Социализмниң үндезиннерин тургузарының херээнге болгаш лаос революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга совет улустуң ак сеткилдиг улуг дузаламчызы болгаш күштүг деткимчези дээш СЭКП-ге, ССРЭ-ниң чазаанга, совет улуска чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин Лаостуң партиязының болгаш улузунуң өмүнээзинден Кейсон Фомвихан илереткен.

Марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң быжыг үндезиннеринге тургустунуп турар совет-лаос харылзааларның хөгжүлдезиниң бедик деңнелин сеткил ханыышкыны-биле демдеглээн. СЭКП биле ЛУРП-ниң аразынга харылзааларны улам ыңай ханыладырын, Совет Эвилели биле Лаостуң аразында хөй талалыг бот-боттарының аразында харылзааларны чайгылыш чокка быжыглаарын беседаның киржикчилери деткээннер.

Делегейниң чугула айтырыгларын чугаалажып көргени делегей байдалынга болгаш ооң хөгжүлдезиниң перспективаларынга хамаарыштыр үзел-бодалдарның болгаш үнелээшкинниң чаңгыс аайын бадыткаан.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының угланыышкынын, бүгү делегейниң ядролуг өртүн чайладырынче, космосту милитаризастаарын болдурбазынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче угланган ооң саналдарын Лаостуң улузу бүрүнү-биле деткип турар деп, Кейсон Фомвихан медеглээн.

Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды экижидеринче угланган Лаостуң, Вьетнамның болгаш Кампучияның чогаадыкчы эгелекчи саналдарынга бедик үнелелди М. С. Горбачев берген. Ол кавыга байдалды дүргени-биле таарыштыр тургузары тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка сонуургалдыг бүгү улустарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Акы-дуңмалышкы найыралдың, чүректиң ханызындан болгаш бот-боттарын долузу-биле билчириниң байдалынга эрткен ужуражыышкын үезинде совет-лаос кады кылган медеглелди хүлээп алган, ону тускай парлап үндүрер.

• • •

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели август 27-де Кремльдиң Улуг ордузунга К. Фомвиханга алдар болдуруп дүштеки шайлалга кылган.

Совет таладан эштер М. С. Горбачев, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, Н. И. Рыжков, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, С. Л. Соколов, Л. Н. Зайков, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, В. П. Никонов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов олар болгаш албанның өске-даа кижилери турганнар.

Чылыг, найыралдыг байдалга эрткен дүштеки шайлалга үезинде эштер М. С. Горбачев болгаш К. Фомвихан чүве чугаалааннар.

• • •

Ол-ла хүн К. Фомвихан В. И. Лениниң мавзолейинге чораан болгаш чечектер салган. Кремль ханазының чанында Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектер база салган.

Лаос удуртукчулар-биле кады СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, албанның өске-даа кижилери чораан.

(СЭТА).

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕКТИ НЕПТЕРЕТПЕС ДУГАЙЫНДА КЕРЭЭНИҢ БОТТАНЫЫШКЫНЫН ЧУГААЛАЖЫП КӨӨР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээниң киржикчилери күрүнелерниң эң чугула ол делегей дугуржулгазының боттаныышкынын чугаалажып көөр талазы-биле Женевада конференцияга чыылган төлээлекчилеринге байыр чедирип тур мен.

Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында хөй күрүнелерниң күжениишкиннери-биле коллективтиг ажылдап кылдынган керээ бодунуң амыдыралчы аргалыын херек кырынга бадыткап көргүскен. Ол керээни чарган үеден бээр ядролуг чепсектиг чаңгыс-даа чаа күрүне көстүп көрбээн. Киржикчилериниң санының талазы-биле — ол дээрге боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле эң-не калбак дугуржулга-дыр. Ядролуг чепсекти нептеретпезиниң делегей чуруму аңаа үндезилээш тайбыңның дээштиг чепсээ кылдыр тургустунган.

Атомну тайбың сорулгаларга ажыглаар херекке делегейниң калбак кады ажылдажылгазының таарымчалыг байдалдарын ук керээниң тургусканы нептеретпес дугайында ол керээни чарганының чугула түңнели болуп турар, а ол дээрге кижи төрелгетенни энергия-биле хандырарының айтырыын, бүгү улустарны сагыш сырадып турар экономиктиг өске-даа улуг айтырыгларны шиитпирлээринге бодунуң ээлчээнде эргежок чугула. Ол сорулгаларны херек кырында шиитпирлээринге заавыл эвес ачы-хавыяа Атомнуг энергия талазы-биле делегей агентствозунга хамааржып турар.

Совет Эвилели болза ындыг кады ажылдажылганы улам ыңай калбартырының болгаш ханыладырының шиитпирлиг талалакчызы болуп турар. Атомнуң энергиязы херек кырында бүгү кижи төрелгетенниң ажыглалынга кирери, чүгле тайбыңның болгаш тургузуушкунуң эрге-ажыктарынга бараан болуру чугула.

Керээ талазы-биле бодунуң хүлээлгелеринге шынчы Совет Эвилели ядролуг чепсектиң нептерээринге чүгле моондактаар эвес, харын-даа ядролуг чепсектерниң эндере бүдүрүүшкүнүн соксадыр, ону бүрүн болдурбас дээш бодундан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып келген болгаш моон соңгаар-даа кылыр.

Ядролуг боо-чепсектерниң эндере бүдүрүүшкүнүн кызыгаарлаар болгаш соксадыр талазы-биле дугуржулгаларны ажылдап кылырынга идигни Совет Эвилели бербишаан, өскелерге үлегерин көргүзүп, бодунуң талазындан базымнарны чаңгыс эвес удаа кылып келген. Ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында хүлээлгени ССРЭ бодунга алган. Ядролуг чепсектиг өске күрүнелер ындыг хүлээлгени алган болза, ол чорук ядролуг чепсекти ниитизи-биле хоруурунга дөмей болган турар ийик, олар ынчаар ам-даа кылбааннар.

Ядролуг чепсектерниң эндере бүдүрүүшкүнүн соксадырынче орукка моондактарны чайладыр дээн бистиң чүткүлүвүстүң чаа херечизи — ядролуг кандыг-даа чазылдырыышкыннарны Совет Эвилелиниң соксатканы. ССРЭ болгаш АКШ ядролуг чазылдырыышкыннарны деңге соксаткан болза, ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-нийти хоруур дугайында делегей керээзин чарарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээниң чүүлдерин улам долу боттандырарынга идигни берген турар ийик.

Ядролуг чепсектерниң эндере бүдүрүүшкүнүн кыдыгылтырбазының айтырыы космос делгемин милитаризастаарын болдурбазының сорулгазы-биле ядро-космостуң үе-чадазында тудуш холбаалыг болуп турар. Космосту бир эвес дайынга бараан болдурар болза, ядролуг кыжаныышкын шыңгыы чидиглениринге чедирер апаар. Космосту тайбың хевээр, шериг адааннажыышкынындан дашкаар арттырары ядролуг чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызыгаарлаарының айтырыгларының бүгү комплексин шиитпирлээрин бүрүңгаарладыр аргаы бээр ийик. Черге болгаш космоска кижиниң ажыл-чорудулгазының эң-не янзы-бүрү адырларынга делегейниң бүгү талалыг кады ажылдажылгазынга делгем аргалар хары угда ажыттынган турар ийик. Космосту милитаризастаавазының байдалдарында ону тайбың шиңгээдип алыр талазы-биле делегейниң кады ажылдажылгазының дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының 40-гы сессиязынга чугаалажып көөр кылдыр Совет Эвилелиниң киирген саналдары чогум-на олче угланган.

Допчузу-биле чугаалаарга, ядролуг боо-чепсектерниң эндере бүдүрүүшкүнүн кыдыгылтырбас талазы-биле шиитпирлиг ажыл бүгү-ле угланыышкыннарга чоруттунган турзум дээш туржуп турар бис. Ядролуг чепсектиң нептерээрин болдурбас талазы-биле хемчеглер мурнуку хевээр чугула черни ээлеп турар дээрзи чугаажок.

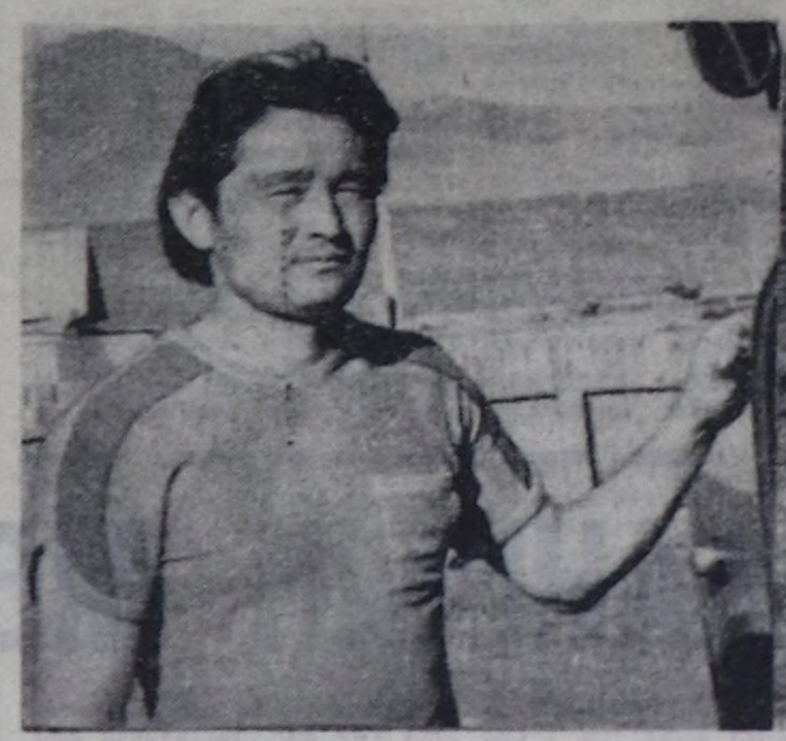
Ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээни улам ыңай быжыглаар талазы-биле күжениишкиннеринге чедиишкиннерлиг болурун конференцияның киржикчилеринге күзедим.

М. ГОРБАЧЕВ.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемнерин белеткеп алырының шалыпчы айынга бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Сигенни кезип белеткеп алырының планныг даалгаларын Чеди-Башта механизастаан бригадалар, сүт-бараан фермазы, чылгы фермазы болгаш хойжу бригадалар чедиишкиннниг боттандырган.

Ол ажыл-агыйга Кызыл хоорайның албан организациялары, үлетпүр бүдүрүлге черлери база мал чемнерин белеткеп алырынга дузалашкан. Ылаңгыя Кызылдың үлетпүр тудуг эргелелиниң тудугжулары, он дөрт дугаар механизация эргелелиниң чолаачылары, Тываның хөгжүм-шии театрының артистери болгаш оон-даа өске коллективтер хөй тонна сигенни белеткежип берген.

ЧУРУКТАРДА: «Совет Тыва» совхозтуң Чеди-Башта механизастаан хову бригадазының мурнакчы чолаачызы Николай Даш белеткээн мал чемнерин дажыглаарынга шалып үлүүн киирип турар; чанында ол бригаданың шөлдеринде кескен сигенни бөлүп турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

АРЫСКАНДАН ҮШ МЕДЭЭ

Улуг-Хем районнуң «ҮТКА 25 чылы» совхозунуң Арыскан салбырында № 2 хову трактор бригаданың механизаторлары, чайгы чер аңдарылгазын агротехниктиг негелделер ёзугаар чорудуп турар. Арысканның хову-шөлдеринде муң хире гектар черниң чайгы болбаазырадылгазын август 15-ке чедир дооскан.

Ол ажылдарга «КПШ-5», «ЛД-10» кожуглаарлыг «Т-150» деп тракторлар-биле хоочун механизаторлар Михаил Кешкендей, Валерий Самбуу, Кызыл-оол Бойбу бедик бүдүрүкчүлүг ажылдал, социалистиг чарыштың мурнуу одуруунда чоруп турганнар.

Чайгы чер болбаазырадылгазы бо чылын үш удаа чоруттунган. Ооң-биле келир чылын бедик дүжүттү ол шөлдерден ап болурунуң бир магадылалы тургустунган.

• • •

Салбырда бригадир-зоотехник К. Серенмааның удуртканы бода мал бригадазының коллективи 30 тонна боодал будук-бүрү белеткээр хүлээлгезин ажыр күүсеткеш, ажылын үргүлчүлевишаан. Суурнуң херээженнер чөвүлели боодал будук-бүрү болгаш сиген белеткелинче элээн хөй кижилерни мобилизастап, 13 тонна сигенни, 18 тонна боодал будук-бүрүнү белеткээш, салбырга дужааган.

Неделяның дыштаныылга хүннеринде мал чеминиң белеткелинче шефтеп үнүп турарларның саны көвүдээн. Чижээлээрге, пенсионер Көк Самбуу, культура ажылдакчызы Лидия Кыргыс, Маадыр-не Праскофья Сенденмаа, эмчи Любовь Караш, садыгжы Светлана Самдан болгаш оон-даа өскелер чугула ажыл-херекке идепкейлиг киржип турарлар.

• • •

Салбырның хойжу бригадазының малчыннары чайлаглаашкынны организастыг эрттирип, дөрт муң беш чүс хире баш хойну тайгаларның көктүг-шыктыг, сериин чайлагларынга одарладып, семирткеш, күзеглеринде кээп хонупкан.

Бо хүннерде Кызыл-Туруг деп черде эдержилге пунктузунда төрүүр хой коданнарының тарып боозадылгазын чорутпушаан, хойнуң күскү чуулдазын Арыг-Үзүүнде төп чуулда пунктузунда чорудуп турар.

Ол ажылдарны бригадир-зоотехник Михаил Норбу, мал эмчизи Светлана Тарый-оол билдилиг удуртуп турарлар. Хойжулар кыштагларының септелгезин чорудуп, ону сентябрь айда доозар сорулганы салган ажылдап турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ЧАА САДИК

Хоорайның мурнуу микрорайонунда чаагайжыды туттунган чаа ясли-сад ажыттынган. 280 чаштарны ол хүлээп алган.

Делгем, чырык өрээлдерни бичиилерниң өөрүшкүлүг ыыттаажы долган. Өрээлдерде чаа мебельди, столдарны, сандайларны, оруннарны салгылаан.

Чаа объектиниң тудуун «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинде Р. И. Ниткинниң бригадазы тудуп дооскан.

Н. ООРЖАК.

СЭКП БИИ-ХЕМ РАЙКОМУНУҢ ПЛЕНУМУ

СЭКП Бии-Хем райкомунуң пленуму дүүн болган. Организастыг айтырыгны аңаа чугаалашкан.

СЭКП райкомунуң бирги секретары албан-хүлээлгеден Н. В. Дрожинни өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр пленум хостаан. СЭКП райкомунуң бирги секретарынга **В. В. Дунаевскийни** соңгаан.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко пленумнуң ажылынга киришкен.

УРЖУКТАРЫН АЖЫП ЭРТИП ТУРАР

Июльда үерлээшкинниг чаъстаашкыннар болгаш даглардан даш-довурактыг сугларның бадыышкыны республиканың беш районнарының улус ажыл-агыйынга улуг когаралды чедирген. Үерлээшкинге таварышкан совхозтарның болгаш үлетпүр бүдүрүлгелерниң күш-ажылчы коллективтери, тудугжулар, орук эдикчилери болгаш аавария албанының ажылдакчылары бойдустуң халавынга боттарының организастыын болгаш шыдамыккай чоруун удурланыштыр тургузуп шыдаан. Үерлээшкинниг бойдус халавының уржуктарын кыска хуусаада чайладыры чедип алдынган. Ынчалзажок августуң үшкү он хонуунда база бир шылгалданы шыдажып эртери көдээ районнарның ажыл-ишчилеринге таварышкан. Бо удаада үерлээшкиннер Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнардан аңгыда, республиканың бүгү районнарынга болган.

Бойдустуң халавының уржуктарын ажып эртеринге хөй националдыг Россия Федерациязының өске районнарының ажылчы чоннары биске дузалаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Е. Серяков-биле бистиң солуннуң корреспондентизи ужурашкан болгаш аңаа чамдык айтырыгларны салган.

— Бойдустуң июльда болган баштайгы халавының чедирген когаралдарын болгаш үрегдээшкиннерин ам тодаргай айтып болур. Байдалды экижидери кайы хире кыска хуусаада чедип алдынганыл, Владимир Ефимович!

— «Тыва даг-дүгү» комбинат улуг когаралга таварышканының солуннарга дыңнаткан болгай. Комбинаттың ажылы элээн каш хонукта соксаан турган, ооң түңнелинде 1.895 тонна сорттуг даг-дүгү чедир алдынмаан. Даг байлаан болбаазырадыр фабрика бодунуң продукциязын ийи хонгаш берип эгелээрин хандырар арганы кыска хуусаада дүн-хүн чокка чоруткан катап тургузуушкун ажылдары берген.

Үрегдээшкинниг үерлээшкин үш районнар төптериниң болгаш сес суурларның кудумчуларын тавараан. Үерлээшкин суглары элээн каш чуртталга бажыңнарын шыва алган, чамдык көвүрүглерни үрегдээн. Чамдык участоктарга автомашина магистралы база үрелген. Мелиоративтиг дериишкиннер улуг үрелиишкиннерге база таварышкан, алды муң гектар шөлге тараа үрелген, 5.550 тонна кестинген сигенни, 500 тонна пресстээн сигенни суг алган. Мал ажылынга база когарал болган — 48 баш мыйыстыг бода мал, 1000 ажыг шээр мал өлген. 185 километр хемчээлге электри дамчыдылгазының шугумнары, 94 километрге — телефон харылзаазының шугумнары үрелген. Улус ажыл-агыйынга үерлээшкинниң чедирген ниити когаралының түңү элээн улуг болган.

Бойдус халавының чедирген когаралының хемчээли шак ындыг улуг болганы үстүнде саннардан илдең-дир. Ынчаарга коммунал албан черлериниң, садыг бүдүрүлгелериниң болгаш медицина албан черлериниң таарымчалыг ажылдаарын хандырары эргежок чугула. Тудугжулар, харылзаачылар, энергетиктер улуг хемчээлдиг ажылдарны кылганнар. Бойдус халавының уржуктарын узуткаар талазы-биле районнарга, совхозтарга, бүдүрүлгелерге тургускан штабтар септекчилерниң, катап тургузукчуларның ажылын удуртуп келген. Бойдустуң хенертен болган халавының уржуктарынга удур дүрген хемчеглерни боттандырарынга кижилерниң организастыг чоруу болгаш эрес-шыдамыккайы дузалаан.

— РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели айыыл-халаптың уржуктарын дүрген эдериниң талазы-биле тускай айтыышкынны үндүрген-дир. Ол чугула документиниң кол чүүлдери кандыгыл!

— Үрелген бажыңнарны болгаш тудугларны, чуртталга бажыңнарын, социал-культура албан черлериниң тудугларын долузу-биле катап тургузарынга бүгү эргежок чүүлдер-биле бистиң республикавысты хандырарын РСФСР-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга хүлээндирген. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели септелге-катап тургузуушкун ажылдарын чорударынга 0,5 миллион рубльди болгаш когаралга таварышканнарга бир удааның материалдыг дузазын көргүзеринге 0,1 миллион рубльди берген.

Материал-техниктиг немелде улуг курлавырларны үндүрген. Ол болза электро-дериг-херекселдер, орук машиналары, тудуг материалдары, кывар-чаар материалдар, металл, тракторлар, экскаваторлар болур. Оон аңгыда хөй материал-техниктиг курлавырларны РСФСР-ниң Суг ажыл-агыйы министерствозу, Автоорук министерствозу, Чуртталга-коммунал ажыл-агыйы министерствозу болгаш Көдээ ажыл-агыйы министерствозу Тывага берген.

Россия Федерациязының чазааның айтыышкыны-биле Тываның хереглекчилер эвилелинге эргежок чугула бүгү тудуг материалдарын, а ол ышкаш айыыл-халапка таварышканнарга продуктуларны үндүрүп берген.

— Августа болган айыыл-халаптың уржуктарын чок кылыры-биле чүнү кылганыл!

— Бо удаада Ой, Ус, Кебеж деп даг хемнери «мөөрөп үнген», олар республиканың эң чугула транспорт оруу болур Усинскиниң оруунга улуг үрегдээшкиннерни болдурганнар. Абакан — Кызыл аразының оруунга демир-бетон көвүрүглер үрелген, элээн узун черге оруктуң довураан чүй шаап алгаш барган. Ийи кошке орукту доора моондактапкан. Чамдык черлерге оруктуң калбаа үш метрден ашпас турган. Орукка шимчээшкинни үш хүн дүргүзунда соксаткан. Ынчалза-даа орук ажылдакчыларының, «Тыва тудуг» болгаш «Тыва суг тудуг» трестерниң УМ-14 аавария отрядтарының күжениишкиннериниң ачызында август 27-ден эгелеп Кызыл-Абакан аразының оруунга шимчээшкин баштай чаңгыс талалыг эгелей берген.

Чоокку үеде ССРЭ-ниң Транспорт тудуг министерствозунуң чорутканы көвүрүг тудар тускай отряд чедип келир деп турар. Красноярскиден цементини чорутканы, республикада 1000 тонна дизель одаар чүүлду болгаш 1500 тонна бензинни немей чедирип эккелген.

Республиканың девискээринде элээн каш көвүрүглерни суг алгаш барган ийикпе үреп каан. Берге байдалдарда ажылдап тургаш, Чадаанага чаа кежигни каш-ла шак иштинде кылып, Кызыл—Ак-Довурак аразынга шимчээшкинни катап тургускан. Ниитиниң малынга когарал база катап болган, дөрт муң хире тонна сиген чок болган.

Ынчалза-даа байдал июльда болган суг дажыышкынының соонда ышкаш дүргени-биле экижип турар. Партияның болгаш чазактың база катап үндүрген чаагай сагыш салыышкынының, акы-дуңма крайларның, областарның болгаш республикаларның кичээнгейиниң болгаш деткимчезиниң дугайын билип, Тываның ажылчы чоннары бо хүннерде бедик сорук кириишкинниг, ийи дакпыр шалыпчы ажылдап турарлар. Амгы үеде доозукчу чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарының болгаш хүлээлгелериниң салым-чолу шиитпирлеттинип турар болгай. Чедиишкиннерниң оруунга хенертен туруп келген моондактар турбуже, күш-ажылчы коллективтер төлевилеттинген бедиктерже бузурелдии-биле чоруп турар.

Тываныӊ республика «Камныг» БИБЛИОТЕКА ад. А. С. Пушкин

Эртем-техниктиг депшилгениң оруу-биле

ЧААРТЫКЧЫЛАРГА ДЕТКИМЧЕ

Он бирги беш чылдың доозукчу болгаш СЭКП-ниң XXVII съездизинге белеткелдиң чылында күш-ажылчы коллективтерде ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш материалдыг курлавырларны камнап алырының курлавырларын дилеп тывар ажыл соксаал чок чорупт турар. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер дээш калбарган ажылга чаартыкчыларның — сагынгыр бодалдыг, оожургап билбес чогаадыкчы чүткүлдүг кижилерниң киирип турар үлүү улуг.

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир айтырыгларның дугайында бо чылдың июнь айда СЭКП ТК-га болган чөвүлел хуралга чогаадыкчыларның болгаш чаартыкчыларның ажылын идепкейлиг-биле деткииириниң, чугула ужур-уткалыг техниктиг саналдарны шилиириниң аргаларын тывар болгаш оларның дүрген шиңгээттинерин чедип алырының дугайында база чугаалашкан.

Тываның авиабүдүрүлгезиниң чаартыкчылары администрацияның талазындан деткимчени ап турар. Бүдүрүлгениң удуртулгазы, партия болгаш профэвилел комитеттери чаартыкчыларның идеяларын болгаш саналдарын амыдыралга боттандырарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгейни углап келген. Инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразындан сүмелекчилерни тускайлаан, эргежок чугула материалдарны үндүрүп берип турар, чаартыкчыларның ажылы моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкини-биле үнелеттирип турар.

Хамааты ужар чүүлдүң Красноярск эргелелиниң чаартыкчы саналдар талазы-биле социалистиг чарыжынга Тываның авиабүдүрүлгези 1983 чылдың түңнелдери-биле бирги, а 1984 чылдыы-биле ийиги чер алганы таварылга эвес. Коллективтиң чаартыкчылары бо чылын база эки ажылдап турар. 28 чаартыкчы саналдарны шиңгээдип алган болгаш 27 муң рубль түңнүг экономиктиг ажыкты алган.

Авиабүдүрүлгениң чаартыкчыларының ажылын авиация болгаш радиоэлектрониктиг дериг-херексел лабораториязының улуг инженери А. Зырянов удурткан. Чаартыкчы ажылдарның планын бүдүрүлгениң шупту албаннарынга чедирери, чаа чүүлдерни шиңгээдип алыры дээш харысалгалыг кижилерни томуйлаары, документацияны четчелээри — ооң хүлээлгелери ол. Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчылар, чаартыкчылар ниитилелдериниң авиабүдүрүлгеде хөй-ниитичи чөвүлели бодунуң хуралынга хамааты ужар чүүлге шиңгээдип алыры-биле сүмелээн чогаадыкчы, чаартыкчы саналдарны шилип алыр, оларның шиңгээдилгезиниң чорупт турарын хынаар, албаннарның болгаш ажылдакчыларның чаартылга талазы-биле социалистиг чарыжын, көрүлделерни организастаар. Авиабүдүрүлгениң специалистери Красноярскиниң эртем-техниктиг медээ төвүнден эң чаа медээлерни ап турар болгаш боттарының адырында чаа чүүлдерни дораан билип алыр. Ол медээлерни херек кырында шиңгээдип алыр талазы-биле ажылды организастааны база эки болуп турары ол.

Техниктиг чаа чүүлдерни шиңгээдип алырының ажыктыын амыдырал боду көргүзүп турар. Ужудуушкунуң техниказын сайзыраңгайжыдарынче угланган чаңгыс чогаадылганы безин шөлдерниң химиктиг болбаазырадылгазының үезинде ажыглааны 10 муң рубль ажыг түңнүг экономиктиг ажыкты берген. Ону бо саналды шупту экипажтарның ажыглаанының түңнелинде чедип алган.

Бүдүрүлге албаннарының аразында чер кырының харылзаазының албаны чаартылга талазы-биле эң идепкейлиг ажылдап турар. Боду бедик мергежилдиг специалист Н. Николаевке удурткан чаартыкчылар бөлүү аныяктарны маңаа ажылдап киргениниң баштайгы хүнүнден эгелээш, чогаадыкчы ажылче хаара тударын кызып турар.

Авиатехниктиг бааза болгаш тускайжыткан транспорт албаннарының чаартыкчылары база эвээш эвес үнелиг саналдарны киирген. Бо чылын авиация-техниктиг баазаның слесары А. Хромовских 7 чаартыкчы саналдарны киирген. Тускайжыткан транспорт албанының инженери С. Сухов болгаш слесарь В. Подлегаев составтыг чогаадыкчы бөлүү 8 муң рубль экономиктиг ажыкты берген, 4 чаартыкчы саналды киирген.

Авиатехникага онаажып турар кол негелделерниң бирээзи — бүзүреллиг болгаш озал-ондак чогу. Ынчангаш белдирлерниң хыналдазын график ёзугаар шыңгыы чорудуп, херекселдерниң көргүзүглерин үлегер-майык-биле деңнеп, озал-ондак чогунуң херекселдерин доктаамал хынап турар. Өрт өжүрер херекселдерни октаары — кылыры берге чүүлдерниң бирээзи турган. Ону кылыр тургузуг эргижирээн, үргүлчү үрелир болгаш өрт өжүрер херекселдерни Красноярскиже сөөртүп турган. Авиация-техниктиг баазаның улуг инженери В. Зыков биле авиатехник А. Девляшов оларның чогаадыкчы кады ажылдажылгазы бо айтырыгны шиитпирлээр арганы берген. Үндүр бижипкен вездеход машинаның компрессорун бо сорулга-биле тургузугга ажыглап эгелээниниң ачызында өрт өжүрер херекселдерни октаары бүдүрүлге чорудулгазынга шаптыктавас болу берген. Ооң түңнелинде бүдүрүлге 15 муң рубльди камнап алган, а чаартыкчыларга 200-200 рубльдиң акша шаңналын тывыскан.

Чаартыкчының ат-алдарын бүдүрүлгениң хөй-ниитизи деткип турар. Чаартыкчы саналды кииргеш, шиңгээдип алган бүгү авторларны администрацияның дужаалынга демдеглээр, оларның ат-сывын чарлалдар самбыразынга көскү кылдыр бижип азар. Чаартыкчының ажылы дээрге-ле, ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле көрүп, ону экижидеринче угланган саналдарны элбээ-биле киирери-дир. Тываның авиабүдүрүлгезиниң чаартыкчылары чогум-на ынчаар ажылдап, коллективтиң чедиишкиннеринге төлептиг үлүүн киирип турар.

Г. ТУТЫНИНА,
эртем-техниктиг ниитилелдерниң Тыва область чөвүлелиниң даргазының оралакчызы.

Бирги классчы Алёша чайгы дыштанылгазында малчын ада-иезинге дузалажып турган. Бис аът мунган оолга хой одарынга ужураштывыс, ынчан ол сезен шаа хой сүрүп алган чораан. «Ачам сиген шөлүнче чоруткан, авам валда мал-маганын караktап арткан, мен бо кезек хойну тарылга пунктузунга чедирип чордум. Хоюмну сүрүп чедире бээримге, ол черниң кажаазын суг алгаш барган болган. Ам канчаар, чоруум бо удаада бүтпейн барды, ооң соонда база катап келир болган-дыр мен ийин. Дүъш четпээн боорга, хойларымны одарга кадарып чоруурум бо»—деп, ол бистиң-биле улуг кижигилештир чугаалашты.

Чаптанчыг-даа, баштайгы удаада кижи бүзүрээр арга чок ышкаш сагындырар, эрес-кежээ-даа кижиге ужураштывыс. Ооң караанын көскүзү, чүве эскерикчели важок кижи болган. Чоок-кавыда аалдарның хойларының кайда оъттап чоруурун, хоюн кайылап валынга сүрүп чедирерин шуут чарт билир.

Алёшаның авазы Анчымаа, ачазы Дырын-оол Дагба-Ламалар «Найырал» совхозтуң хоочун малчыннары. Олар хой ажылында үжен чыл чыгам ажылдап чоруур. Шалыпчы күш-ажылы дээш хүндүлел бижиктер-биле каш-даа удаа шаңнаткан.

Ю. КҮЖҮГЕТТИҢ фотозу.

КӨСКҮ АГИТАЦИЯ: көрүлде чорупт тур

СӨС БИЛЕ АЖЫЛ-ХЕРЕКТИ КАРЫШТЫРБАС

Көскү агитацияның болгаш политиктиг плакаттың «Кижи күш-ажылы-биле алдарлыг» деп девизтиг Бүгү-эвилел көрүлдезинге чедиишкинниг киржириниң идеологтуг хандырылгазы кандыг болурул? Бо айтырыгны Чаа Шагаан-Арыгда № 18 КМК-да партия организациязынга бүгү талалыг сайгарып чугаалашкан. Көрүлдениң ийиги чадазынга холбаштыр тодаргай сорулгалыг планны тургускан.

Көскү агитацияның активчилери он бирги беш чылда тудугжуларның мурнунда салдынган сорулгаларга холбаштыр плакаттарны белеткээш, колоннаның административтиг бажыңының девискээринде аскан болгаш эргижирээн көргүзүг самбыраларын, лозуңнарны чаарткан. Оларның кол утказы — күш-ажылдың чедиишкинниг түңнели дээш харысалганы улам бедидери, тодаргайлаарга, тудугжу бүрүзү ажылчын туружунга бүгү сеткилинден бердинип, ак сеткилдиг ажылдаары. Плакаттар коллективтиң ажылын үнелээн тускай тодаргай көргүзүглер-биле долдунган. Чижээлээрге, керээлиг хүлээлгелерниң күүселдези, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези, үндүригни эзээжедири, чаа техниканы шиңгээдири дээш оон-даа өске айтырыгларны олар чырыдып турар.

Көргүзүг самбыраларының (көзенектерни квартал санынде чугай-биле долдуруп турар) кол кичээнгейи — участоктарның, бригадаларның ай, квартал планын күүседип турарын сан-биле көргүзери. Бо ажыл колоннада эки күүсеттинип, сорулгазын чедип ап турар.

Көскү агитацияның көрүштүү, ооң күүселдезиниң оңгур, чараш, аянныы чурукчу-шимекчиниң чогаадыкчы, тывынгыр чорууундан онза хамаарылгалыг. Кежүп чоруур механизастаттынган бо колонна — улуг организация. Ында ийи участок, сес бригада бар. Көскү агитацияны чүгле контораның иштин, даштын шимээр кылдыр кызыы тургуспаан, объектилерде, бригадаларда база бар. Бо ажылды ажылчын Ю. И. Потапов хостуг шактарында күзелдиг-биле кылып турарын партия организациязының секретары Валентина Григорьевна Баутдинова мактап чугаалап олурду.

Көскү агитация айтырыын колдуунда коллективте партия организациязы харылап турар болганда, аңаа хөй-ниити организацияларын киириштирип турарын Валентина Григорьевна демдегледи. Ындыг болганда бо хире улуг коллективке көскү агитация чөвүлели тургу дег. Чөвүлел азы пресс-бөлүк-даа организастап алган турган болза партия организациязының «чүъгү» чиик турар ийин.

«Амгы бо хүннерде кылып алган көскү агитацияңарның уг-шии чүүже угланганыл?» — деп айтырарывыска, В. Г. Баутдинова мынчаар харыылады:

— Социалистиг чарыштың ажыктыын илередири, бүдүрүлгениң мурнакчыларының дуржулгазын пропагандалаары... Бүгү-эвилел көрүлдезиниң девизи күш-ажылга, күш-ажыл кижизинге дорт хамаарышкан болганда, айтырыгны чугулага көрүп, көскү агитацияның дээштиг болгаш оперативтиг хевири — хана солун, «чаңнык», «дайынчы хүүдус», «дүвүренчиг медээ» үндүрүлгелеринче кичээнгейни база кошкатпайн турар бис. Чижээ, «Строитель» деп хана солунувус (редактору комсомолчу Н. Анганзарова) ай санында үнүп, коллективтиң ёзулуг көрүнчүү болуп турар. Чоокта чаа районга болган хана солуннар көрүлдезинге идепкейлиг киришкеш, шаңналдыг черже үндүвүс.

Чугаазын уламчылап тура, солуннуң сөөлгү үндүрүлгезинден ийи номерни көргүстү. Чараш болгаш ханы уткалыг материалдарлыг солунну сонуургап көрдүвүс. Ол Май 1-ге база Тудугжу хүнүнге үндүрген дугаарлар болду.

Хүндүлел самбыразы. Ол күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде бар. Чүнү-даа мурнай оларны үезинде белеткээш, дерип шимээри чугула. Бо коллективте самбыраны кылганы багай эвес. Оортан дашчы В. А. Егоровту, монтажчы С. И. Сиротинни, дашчы С. Ш. Монгушту болгаш оон-даа өскелерни көрүп болур.

СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг уткуурунче, беш чылды чедиишкинниг доозарынче тудугжуларны, коллективтиң бүгү кежигүннерин кыйгырган, оларның күш-ажылын кымның канчаар ажылдааны-биле үнелээн лозуңнар, плакаттар-биле, көргүзүг самбыралары-биле күш-ажыл кижизиниң сеткил-хөөнүн көдүрер кылдыр № 18 КМК-да партия организациязы көскү агитацияның дээштиин чедип ап, ам-даа караа көскү, кулаа дыңнангыр ажылдаар боор дээрзинге идегел бар.

В. САТ.
Улуг-Хем район.

СИБИРЬДЕ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

Ийи чурттуң үндезин эргежыктарынга дүгжүп, Сибирьде совет-финн экономиктиг кады ажылдажылга улам-на янзы-бүрү болгаш элбек болу берген.

ССРЭ-ниң Ыраккы Соңгу чүгүнде Норильскиниң үлетпүр районунуң хөй санныг бүдүрүлгелери бо чылдың июнь-июль айларында ийи чаа заводтарга немежи берген. Оларның бирээзи сүттен янзы-бүрү продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар. Ону «Валио» болгаш «Ханкия» фирмаларының киржилгези-биле «Финн-тудуг» акционерлиг ниитилел туткан. Ийиги завод эът болбаазырадып кылыр. Ону Норильскиниң тудугжулары туткан, а технологтуг дериг-херекселдерниң эптелгезин «Ретаборг» деп финн фирманың специалистериниң удуртулгазы-биле чорудкан. Таймыр чартык ортулукта соңгу чүктүң черлик ивилериниң эң-не хөй санныг коданнары бар дээрзи билдингир болгай, ооң саны 500 муң баш ажып турар. Ол амытаннарның амданныг эъдин чаа завод болбаазырадып кылыр.

Сибирьге совет-финн кады ажылдажылганың төөгүзү ам чээрби ажыг чыл боор турар. Баштай ону садып алыр дериг-херекселдерни бот-боттарының аразында солчуп садыглажыры-биле кызыгаарлаттынып турган. Ооң соонда машиналарны болгаш механизмнерни эптээриниң талазы-биле кады ажылдар эгелээн. Братскиге, Лесосибирскиге, Усть-Илимскиге болгаш Сибирьниң хөгжүп турар үлетпүр төптеринге ындыг турган. Он чыл хире бурунгаар совет-финн ажыл-ишчи харылзааларның чаа үези ажыттынган. Ийи чурттуң специалистери боттарының кады ажылдап кылган төлевилелдерин боттандырып эгелээннер. Оларның бирээзи, кижээлээрге, Соңгу чүктүң далай оруу-биле бүдүн чыл дургузунда эжиндириишкиннерниң болгаш сибирь хемнеринге эжиндириишкиннерни узадырының улуг хемчээлдиг айтырыгларын шиитпирлээри-биле холбашкан. Оон аңгыда Норильскиге Финляндияның «Оутокумпу», «Раума-Репола» болгаш өске-даа фирмаларның киржилгези-биле улуг металлургия заводун туткан. Бир шагда ооң төлевилелин «Ууси Суомиз» солун ийи күрүнениң экономиктиг кады ажылдажылгазының төөгүзүнде «эң-не солун дугуржулга» деп адаан. Норильскиге чедип алдынган дуржулга болгаш бот-боттарының аразында бүзүрежилгени быжыктырганы ССРЭ-ге болгаш Финляндияга оон улуг керээлерни чарар арганы берген деп, специалистер санап турар. Карелияда Костомукшскиниң дагэрыглал комбинадын нииты кужениишкиннер-биле тутканы-биле ол холбашкан.

Продукциязын ам ийи чурттуң металлургтары ажыглап эгелей бергени күчүлүг бүдүрүлгени тудуп дооскаңы-биле холбаштыр чоокта чаа болган байырлалдарга Финляндияның президентизи Мауно Койвисто: «Ийи чурттуң аразында кады кылып турар тудуг төлевилелдери хөй чылдыг чаңчылдарлыг. Финляндияда каң бүдүрер талазы-биле комплексти, атомнуг ийи электростанцияны, амгы үеде улам калбарып турар газ дамчыдылгазының системазын, а ол ышкаш эвээш хемчээлдиг тудугларны туткан»— деп чугаалаан.

«Эвээш хемчээлдиг тудугларны» финн ажылдакчылар-биле кады Совет Эвилелиниң девискээринде база тудуп турар деп, президентиниң бодалын уламчылавышаан немеп каалы. Оларга Норильскиде туткан ийи завод база хамааржыр.

— Сүт заводун тудуп тургузар талазы-биле дугуржулга бодунуң үнезиниң талазы-биле ындыг-ла улуг эвес, ынчалза-даа ооң ужур-дузазы онза чугула. Ол болза Финляндиядан ол хире ырак черде туткан бистиң баштайгы тудуувус болур. Норильск барык-ла беш муң километр ырак черде турар, бээр суг болгаш агаар оруктарындан өске харылзажыр оруктар чок. Мында, 69-ку параллельде климат онза кадыг-дошкун. Бо черге кыш барык тос ай дургузунда уламчылаар. Дугуржулга кылырының мурнунда бис боданыр ужурлуг турган бис. Ынчалза-даа совет таланың деткимчези-биле ол аңаа эвес шылгалданың бүгү негелделерин шыдажып эрткен бис.

Норильскиге мен эң баштай келдим. Бо болза бирги черрениң үлетпүр бүдүрүлгезиниң чүгле онзагай комплекизи эвес, харын-даа амгы үениң инфраструктуразының комплекизи болур. Бистиң төлээлекчилеривистиң чугаалап турары-биле алырга, бо хоорайга чурттаары болгаш ажылдаары эки. Норильскиниң соонда бис Сибирьге оон улуг төлевилелдерни боттандырып чорудуп болур бис. Оларның чамдыктарының дугайында ам чугаалажыышкыннар чорупт турар деп, «Финн-тудугнуң» директор-башкарыкчызы Ристо Кангас-Иккала чугаалаан.

— Кадыг-берге Сибирь черге бистиң кады чорудуп турар тудугларывысты уламчылаарынга бүзүрээр мен. Бо хоорайда заводту ийи чартык чыл иштинде туткан. Ол элээн улуг бүдүрүлге чери. Ол бир хонук иштинде 250 тонна чедир янзы-бүрү продукцияны сүттен бүдүрүп болур. «Норильскиниң шылгалдазын» эрткеш, бис бодувустуң бажыңывыстан ырак эвес черге тода болгаш шынарлыы-биле ажылдап болурувусту көргүскен бис. Бис* Финляндияга ийикпе, азы өске чуртка чаа заводту ынчаар дүрген ажыглалга киирип турганывысты сагынмайн тур мен деп миннир-дир мен. Ол болза эки түңнелдерже бистиң ниити чүткүлдүүвүстүң дугайын, совет-финн кады ажылдажылганың чаагай байдалының дугайын херечилеп турар.

Совет специалистерниң инженер боор быжыкканын бедии-биле үнелеп тур мен. Норильск делегейде катаптаттынмас хоорай болур. Мында бойдустуң байлактарын чүгле чогумчалыг ажыглаары дээш эвес, харын-даа болур чогуур амыдыралды бадыткап тургузары дээш кончуг улуг ажыл кылдынган. Чурттакчылары 240 муң ажып турар Норильскиде чурттап турар кижилерге баштайгы ажыдыкчыларның оптимизми болгаш энтузиазмы шынар болу берген. Бистиң тудуувустуң доозулганы Норильскиниң даг-металлургия комбинадының 50 чылы-биле кады болганынга улуу-биле өөрүп тур бис. Кады кылган күш-ажыл дугайында эки сактыышкыннар соңгу чүктүң чурттакчыларынга артып калыр боор деп идегедим — деп, бодунуң чаңгыс чер чуртуунга «Валионуң» чиңгине директору Эркки Ахола деткээн.

Бори ИВАНОВ,
ПМА-ның тускай корреспондентизи.
Красноярск.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

УРАЛЬСК. Казахстан Приуральениң хем чоогунда районнарындан элеваторларже тараа чүдүрүп чорударының темпилери илдеңи-биле улгаткан.

Уралдың хемчилери тарааны массалыы-биле сөөртүрүнче киржип эгелей бергеннер.

Изиг түлүк ажылдың суг оруктарында теплоходтарның болгаш баржаларның специализастаттынган чеди отрядтары киржи берген... Олар түр өртээлдерге доктаап болурлар. Чаңгыс аай график-биле ажылдап турар хемчилер болгаш автомобилистер баржаларның чүдүрүлге үезинде үр турарын соксаткаш, тараа сөөртүр талазы-биле онаалданы бүдүн чартык катап ажыр күүседир деп хүлээнгеннер.

АСТРАХАНЬ. Беш чыл планының сөөлгү чүс тонна помидорларын хүлээп алыр пунктуларже Красноярск районнуң «Дружба» колхозу чорудуп берген. Чер ажылын индустриалдыг технология-биле чорудары чер ажылдакчыларынга беш чыл планын хуусаа бетинде күүседиптер арганы берген. Олар томатты механизастап ажаарын эң баштай эгелээннер. Ногаа тарыыр бүгү звенолар керээлиг ажылдап турар. Беш чыл планындан ажыр колхозчулар күрүнеге ам-даа 3 муң тонна хире ногааларны дужаарлар. Областың шөлдеринден бо чылын күрүнеге ниитизи-биле чартык миллион ажыг тонна продукцияны дужаар.

МАСИС. (Армян ССР). Арменияның Масис районунуң чер ажылдакчылары помидорларның арбын дүжүдүн өстүрүп алган болгаш ооң ажаалдазының хуусаазын эрткен чылдыңынга деңнээрге ийи катап эвээжеткен. Ону чедип алырынга районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының керээлиг коллективтерге саналдааны материалдыг шаңнал бээриниң чаа негелделерин ажыглааны дузалаан. Районнуң хөй ажылагыйлары гектардан-на 750 центнер дүжүттү ап турар үеде помидорлар ажаап алыышкынын ам доозупкан. Амгы үеде тараа шөлдеринде санажылганың бригада методу-биле республиканың ногаа өстүрер коллективтериниң чартыындан хөй кезии ажылдап турар.

(СЭТА).

ПЛАННАРНЫ АЖЫР КҮҮСЕДИП ТУРАР

Москваның «Кадыыр болгаш маска» деп металлургия заводунуң коллективи он бирги беш чылда хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүседип турар. Чыл эгезинден бээр металлургтар пландан ажыр чүс-чүс тонна бедик шынарлыг каңны болгаш белен прокатты бүдүрүп үндүргеннер.

ЧУРУКТА: дадарбас каң кожааның соок прокадының цегинде. Бетинде—термистер бригадири В. В. Хабаров (оң талазында) болгаш комсомолчу, термист Ю. А. Хотеев олар.

В. В. Хабаровка баштаткан бригаданың коллективи — цехте мурнакчыларның бирээзи. СЭКП-ниң XXVII съездизинге аппар болдурул күш-ажылчы ээлчегге киржип, металлургтар эң-не бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, чүгле тергиин эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаы.

„МУРНААНЫҢ МӨРҮЗҮ-ЛЕ..."

Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелели сөөлгү чылдарда эвээш эвес чаа техниканы алган. Хөй чүък сөөртүр күчүлүг «Ангара», пассажир аргыштырар, дүрген чоруктуг «Заря» теплоходтар чылдан чылче немежип турар. Ынчалза-даа суг оруу-биле пассажир аргыштырары чогуур негелдезинге чедир тургустунмааның маңаа чамдык чижектер-биле көргүзүп болур. Аэропортка азы автовокзалга барган пассажирлерни чоруур шагын радио-биле дыңнадып, олурарынче чалай бээр, амыр-дыр. Суг оруу-биле аргыжар улуска ындыг чарлалдарны кылбайн турар. Чоруур, чорувас кижилерни баш удур билип алыры берге. Ынчап кээрге, чүвениң ужурун орта билип ап шыдаваан пассажирлер мурнун былаажып, «мурнаан кижиниң мөрүзү, соңнаан кижиниң шорузу» деп үлегер чугаада дег күш дөгеп, чүткүп эгелээр.

Бадыткал кылдыр маңаа мындыг чижекти көргүзүп көрейн. Бо чылын хем портунга барып, «чазактың саралазынга» саадап көрбээн кижи мен. «Заря» хөлгеге олурары аңаа эвес, берге чүве-дир дээрзин улус үдеп чеде бергеш билдим. «Заря» Тожуже эртенгиниң 8 шакта эштип үнер. Ону барымдаалааш озалдап калбазын бодааш, алды шакта-ла Улуг-Хем кыдыынга чеде бердивис. Чоруур дээн улус-ла эндерик. Хөөрем кижи болза, «кижи бажы кизирт, аът бажы козурт» деп чугаалап болур.

Мээң үдеп чораан кижим ол хүн чоруур билединн холунда тудуп алган тур. Сес шакка чээрби-ле минута четпейн турда, «Заряның» эжии ажыттына берген соонда, капитан хептиг эр үнүп келгеш, деберкадерниң херимчигежинде чирик черни ажыткаш, чаңчаттынып-ла үнду:

— Чүге үңмерлежи берген тур силер? Силерни дөмей-ле олуртпас мен! Ыңай чоргулаңар!

Ужурун билбээн улус аңгадап калган. Чүве-даа ыыттаар, шимчээр-даа кижи чок. Ылым-чылым турупкан.

Хөй улустуң аразындан бир кижи дидимненип айтырды:

— Чүнүң ужурунда олуртпас чүвел? Билеттерни баш удур-ла садып алган улустар-дыр бо!

— «Заряның» бөгүнгү рейизин бир организацияга чуму-биле садыпкан чүве-дир, билдиңер бе?—деп, капитан хептиг эр кескенип кагды.

Тожу баар дээш маңаан хөй пассажирлер, ооң аразында билеттиг-даа, сургакчылаан-даа кижилер ынчаар сотка олурган. Ам канчаар боор пассажирлер туралыг, тура чок-даа болза, сүртенчиг капитанга чайлап бээр ужурга таварышкан. Чамдык дидим кижилер капитандан белен «салдынмайн» ээрежип шаг болган. Бүдүн организацияның улузун олуртуп апкан соонда, билеттиг кижилер оозун капитанга көргүзүп, бүт кырынга-даа болза кыстынып чеде бээрин чаннып шаг болдулар. Ол ону хаайынга-даа какпаан. Ынчалза-даа «Заряның» мырыңай чоруурунун кырынга келгенде билет чок каш кижини капитан кый деп, хөлгезиниң иштинче кирип алгаш барды. Таныш-көрүш, тала-дугай деп чүвениң хайы ол-ла болган боор. Билеттиг кижи-биле чоруткаш, пароходствонуң албан черинге барып, чүвениң ужурун тодарадыр дээш чоруптувус. Ол хүн чоруур ужурлуг билетти болгаш сургакчылаар шынзылгазын эргелелдиң начальниги О. В. Петровка эжим көргүстү. Документилерни дерге аңдара-дүңдере туткулап, элээн көрүп олургаш, чугаалай-дыр:

— Улуг дыка муңгараваңар. Даарта, воскресеньеде, олуруптар бис.

Дарганың чугаазынга бүзүреп, чаңгыс хүн кая калбас дишкеш, даарта келир боор дугурушкаш чоруптувус. Эртенинде кижи шуут кизирт болган. Чоруур дээн кижилер даң бажында-ла сөктүп келген. Чедер черинге чедип алырын бодаан чаш ажы-төлдүг, назылап кырaан кандыг-даа кижилер оларның аразында бар. Агаар чүдерээш туруп бээрге, Тожу чедериниң чаңгыс-ла аргазы — хем оруу. Мырыңай сес шак чедер чыгай бергенде, суг хөлгезиниң капитаны көстүп келди. Василенко деп фамилиялыг кижи дишти.

— Бо-ла ам чүвениң ужурчөвүн чугаалап, улусту таптыг олуртур ыйнаан — деп турувуста, Василенко база чаңчаттына берди:

— Чүге мында чыглып алган улус силер! Мал-маган-даа ышкаш... Ыңай тургулаңар! Чеже алгырар чүвел? Чүңерге четтикпедиңер?!

Василенко шак ынчаар кончуттунуп, чонга чүвениң ужур-чөвүн-даа таптыг чугаалап бербейн, конторааже базыпты. Улус ам-даа мыгыртажып алган турбушаан. Ооң ужурун кижи билип чадаар чүве чок. «Мурнаан кижиниң мөрүзү, соңнаан кижиниң шорузу» деп чүве ында боттанып турар. Ынчангаш кижи-ле бүрүзү мурнаарын бодаар.

Элээн болганда капитан дедир бо келди. Ооң арнының дүрзүнчүү-ле кончуг. Улустуң аразы-биле күш-биле чүткүп эрте бергеш, ам-даа кончуттунмушаан, теплоходунче улусту киирип эгеледи оң. Василенконуң улуг-улуг кылдыр көскенгени дыңналыр: «Шыданмаан чүве дег, кандаай чүвел?! Баскылажып каа дег, мал-маган-на! Чүнү-даа билбес!...».

Ол аразында озалдап кааргындан корткан-девидээн улус оон-моон иткилежип кээр орта, чаш уруг-дарыг ында-мында ыглажып турда, дүвүренчиг чүве. Ынчаар чүткүп турзажок, билеттиг кижилерниң чамдызы «сыңмайн» барган. Оларның бирээзи мээң үдеп келгеним демги кижи. Ооң ийиги хүнде база чоруп шыдаваны ол. Дарганың дүүнгү аазаашкыны хоозун болган. Бо удаада, эштиң биледин эрги, хуусаазы эрткен дээш туразында чаңнаар Василенко ону аткаар идипкен. Василенко хол чайып кый деперге, билет чок үш-дөрт кижи деберкадерниң херимчигежин арта халышкаш, «Заряже» кире бердилер. Олар капитанның «бодунуң кижилери» боор.

Пассажир аргыштырылгазынга шак ындыг четпестер турбас ужурлуг. Чаңгыс билет өлүрүр хамаан эвес. «Чаңгыс чорук кая калбас деп» улустуң үлегер чугаазы бар. Хем пароходствозунуң суг өртээлинде херектиң алыс утказы болза болур-чогуур корум-чурумнуң тургустунмааны, капитаннарның эптиг-эвилең эвези. Билет садар кассаның расписаниези безин чок. Сагылга-чурум, дааңдырган ажыл-херек дээш харысалга шыңгыызы-биле тургустунуп турар бо үеде шак ындыг чорук-биле эптежип болбас ужурлуг.

Хем-биле пассажир аргыштырып эгелээнден бээр чаңгыс чыл эртпээн-не болгай. Аэропортта азы автовокзалда ышкаш ындыг чурумну аңаа чүге тургузуп болбазыл? Чарлап дыңнадырын чурумчудары чугула. Кымның мурнай олурарын, кым манаарын баш удур чарлап, дыңнадып каар болза эки. Билеттиг улус сыңышпайн турда-ла, билет чок кижилерни капитаннарның кара туразы-биле олуртуп ап турар ужуру чүдел?

«Мурнаан кижиниң мөрүзү...» дээш чүткүүр чорукту узуткаар үези келбээн бе? Ындыг айтырыгларны пассажирлерниң салып турары чөптүг. Аңаа чогуур харыыны Енисейниң хем пароходствозунуң Кызылда район эргелели бээр ужурлуг.

К. АРАКЧАА,
журналист.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинниң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле **шаңнаары болза:**

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Надежда Максимовна **Антонова** — школа-интернаттың өөредилге эргелекчизи.

Людмила Ивановна **Бедарева** — Тыва АССР-ниң Харылзаанын бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң материал-техниктиг хандырылга конторазының техажылчыны.

Виктория Николаевна **Благинина** — № 10 сес чыл школазының башкызы.

Александра Николаевна **Борисова** — хоорайның харылзаа белдириниң оператору.

Иван Прокопьевич **Викторов** — Тыва АССР-ниң Чурттагла-коммунал ажыл-агый министерствозунуң тускайжыткан АТБ-зиниң коллонна начальниги.

Вера Петровна **Грибкова** — республиканың № 2 эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Надежда Ивановна **Григорова** — «Тыва септелге-тудуг» трестиң септелге-тудуг эргелединиң ажылчыны.

Николай Лопсанович **Дажинмай** — «Шын» солун редакциязының харыысалгалыг секретарының оралакчызы.

Анна Алексеевна **Зимнина** — республиканың № 1 эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Севил Хертековна **Кара-Сал** — «Шынэ солун редакциязының улуг корректору.

Климентий Максимович **Кильчичаков** —Тыванын «Хүндүлелдиң демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының Алгияк бөлүүнүң кол геологу.

Мария Никитична **Комлева**— Сельхозтехкүркомнуң транспорт бүдүрүлгезиниң инженер-нормировщиги.

Алексей Солун-оолович **Конгар** — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күркомитединиң радиотелетөвүнүң инженери.

Виктор Константинович **Кравцов** — Хамаатыг ужар үүлдүң Красноярск эргелелиниң Тывада авиаотрядының инженери.

Александра Демьяновна **Лозицкая** — алгы заводунуң ажылчыны.

Наталья Дмитриевна **Мирошникова** — телеграф-телефон станциязының телеграфизи.

Лидия Сергеевна **Новикова** — № 7 школаның башкызы.

Владимир Варфоламеевич **Осипов** — Хамаатыг ужар үүлдүң Красноярск эргелелиниң Тывада авиаотрядының электромеханишти.

Мария Георгиевна **Петрова** —«Тыва септелге-тудуг» трестиң септелге-тудуг эргелелиниң бригадири.

Надежда Сёменовна **Петрова** — республиканың уруглар эмнелгезиниң педиатрия участок-тарының эргелекчизи.

Татьяна Александровна **Попова** — № 10 сес чыл школазының башкызы.

Мулла Нургалеевич **Рамазанов** — «Тыва коммунэнергонуң» электри четкилерин септээр талазы-биле мастери.

Екатерина Павловна **Сафонова** — Хамаатыг ужар үүлдүң Красноярск эргелелиниң Тывада авиаотрядының диспетчери.

Лукерья Аникеевна **Седова** — республиканың стоматология поликлиниказының техниги.

Валентина Федосовна **Серебренникова** — Кызылдың күрүнениң педагогика институдунуң башкызы.

Лидия Васильевна **Сизых** — халдавырлыг аврыглар эмнээр эмнелгениң салбыр эргелекчизи.

Владимир Дмитриевич **Симаков** — ажылчын аныяктарның № 3 школазының директору.

Светлана Никитична **Спиваков** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчизи.

Мария Ильинична **Суворова** —автоорук техникумунуң башкызы.

Лидия Георгиевна **Ташкина**— түүйбу заводунуң диспетчери.

Зоя Ильинична **Тимонина** — Респотребсоюзтуң садыг баазазының склад эргелекчизи.

Мария Егоровна **Томилина**— Респотребсоюзтуң белеткелсайгарылга баазазының склад эргелекчизи.

Наталья Балчыыр-ооловна **Тыртык-Кара**— Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы.

Надежда Васильевна **Фролова** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң ажылчыны.

Киим-оол Одучуевич **Хертек** — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күркомитединиң корреспондентизи.

Яков Шанмакович **Хертек** — Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң сектор эргелекчизи.

Василий Максимович **Хынкин** — «Тыва автотранс» каттыжылышкынның КМК-зының мастери.

Александра Дмитриевна **Шаврак** — улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунуң ИХК-зының таңныл черинің ажылчыны.

Валерий Севилбаевич **Шараевич** — «Шын» солуннуң редактору.

Рудольф Янович **Юндеман**— республиканың «Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжылышкынының ажылчыны.

Нина Васильевна **Ясут** — «Востоксибгипроводхоз» институттуң инженер-гидротехниги.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Ч.-Д. ОНДАР.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1985 чылдың август 22.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

Совет даштыкы политиктиг боттуг инициативаларны, ядролуг кандыг-даа чазылдырыглар болдурбас дээн ССРЭ-ниң чаңгыс талалыг шиитпирин делегейниң хөй-иниитизи эң таарымчалыг көрүүшкүн-биле уткаан. Боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин болдурбайн барып болурунуң төөгүлүг аргазын ажыдып турар база бир базымны тайбыңның ленинчи политиказынга шынчы Совет Эвилели кылган деп, янзы-бүрү чурттарның политиктиг ажылдакчылары, парлалгазы демдеглеп турар. Ол арга боттанган турар төлээде, совет инициативага боттуг бүдүштүг харыыны Вашингтондан чедип алыр херек.

НЬЮ-ЙОРК. Совет тайбың саналга таарымчалыг харыыны бээр болгаш ядролуг чазылдырыгларга мораторийни чорудар кылдыр президент Рейганны болгаш АКШ-тың конгресин албадаары эргежок чугула деп, АКШ-тың көскү хөй-иниитини ажылдакчызы, америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң күүсекчи директору **А. Томсон** онзалап демдеглээн. Национал чөвүлелдиң ажыл-чорудулгазының келир айларда кол сорулгазы харын шак ындыг болур ужурлуг деп, парлалгага берген медеглелинге ол айыткан. Дайын белеткелдерин өстүрерин АКШ уламчылап, спутникке удур согуглуг чепсекти ам шылгаар деп турарының дугайын ол чарлапкан ужурунда ССРЭ-ниң инициативазынга боттуг бүдүштүг харыыны администрациядан чедип алыры база чугула деп, А. Томсон демдеглээн.

СОФИЯ. Кандыг-даа ядролуг чазылдырыгларны бо чылдың август 6-дан эгелеп соксадыр дээн шиитпирни чаңгыс талап хүлээп алган ССРЭ-ниң чаа тайбың инициативазын тайбың дээш миллион-миллион демиселчилер деткээн деп, Болгарияның **«Работническо дело»** солуну бижээн.

Ынчалзажок Вашингтон бо амыдыралчы чугула айтырыг дугайы моондактаарының туружун эзлеп турар. Америк дипломатияның пропагандачы кажарлаашкыннары турзажок, эңдере чепсегленириниң программазын АКШ боттандырып уламчылавышаан деп чүве тодаргай болуп кел чыдар. Невада штатта шенелде черинге АКШ-тың август 18-те чер адаанга эрттирген ядролуг чазылдырыы — делегейниң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштеринге чөңгээ-дир.

ССРЭ-ниң чаа саналдары бүгү кижи төрелгетенниң күзел-чүткүлдеринге дүгжүп турар-дыр деп, **«Народна армия»** солун демдеглээн. Ол саналдар ядролуг айыыл-халапты болдурбазынче болгаш боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин шеглээринче утланган деп, ол солун бижээн.

Делегейниң депшилгелиг хөй-иниитизи совет тайбың инициативаларны «албаа-биле деткээн, АКШ-та болгаш НАТО-нуң чамдык өске-даа чурттарында хөй-иниитини дыка хөй ажылдакчылар болгаш организациялар оларны чүүлдүг деп көрген. Совет саналдар чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле Женева конференциязының кол кичээнгейинде болу берген деп, ол солун сагындырган.

Ынчаарга Ак бажыңның ажыл-чаңы дайынның болгаш тайбыңның айтырыгларынга хамаарыштыр бодунуң дерзии туружун ол өскертпээнин көргүзүп турар-дыр деп, «Народна армия» солун айыткан. ССРЭ-ниң чаа инициативаларын Ак бажың «пропагандадыр» деп адаарынга далашкан. Чепсегленишкинни дүжүреринің айтырыгларының талазы-биле совет-америк чугаалажылганы Вашингтон дайын белеткелдерин уламчылаарынга шуут-ла чаап-чажыртыныышкын кылдыр ажыглаарын күзеп турары илдең-дир. Ынчаарга америк администрациянын антисоветчи даап бодаашкыннары кымны-даа аймаактырып шыдавас. Делегейниң улустары Каттышкан Штаттардан тодаргай ажыл-херектерни негеп турар.

ХЕЛЬСИНКИ. АКШ-тың администрациязының үүлгедиишкиннери боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин шеглээрининг эрге-ажыктарынга таарыштыр боттуг базымнар кылыр шуут күзел чок чорукту тодаргай көргүзүп турар-дыр деп, **«Тиедонантая»** дээр финн солун бижээн. Совет Эвилели ядролуг кандыг-даа чазылдырыгларга чаңгыс талалыг мораторий дугайын чарлаан болгаш бодунуң ол чижээн эдерерининг Каттышкан Штаттарны кыйгырган, ындыг турбуже АКШ аңаа харыы кылдыр эзлчеглиг ядролуг чазылдырыгны кылган. «Космос делгемин милитаризастаастың байдалдарында ону тайбың сорулгаларга шингээдип алыр дээш делегейге кады ажылдажылга дугайында айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының 40-ги сессиязының хүн айтырыынга киирерин база ССРЭ саналдаан, ынчаарга Каттышкан Штаттар спутникке удур чепсекти эң чоокку үеде шылган шенээр бодалдыының дугайын медеглээн. Оон алгаш көөрге, америк удуртулга Совет Эвилелинден шериг талазы-биле тергиидегей чорукту чедип алыр аргалыының дугайында хоозун бодалынга ам-даа алзып болгаш ону канчап-даа тура чедип алырынче чүткүл салып турар деп, ол солун айыткан.

ЛИМА. Космос делгемин тайбың сорулгаларга шиңгээдип алыр дээш делегейге кады ажылдажылга дугайында айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур сессиязының хүн айтырыынга киирер дугайында совет саналды Перунуң Компартиязының ТК-зының Политкомиссиязының кежигүнү **Антонио Торрес Андрадес** «бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга таарышкан» санал кылдыр үнелеп көрген.

Боо-чепсектерни эңдерилдиринің космоска нептередириниң оруунга идегелдиг моондакты тургузар дугайында айтырыг ам онза чугула айтырыг болуп бар чыдар деп, ол чугаалаан. ССРЭ-ниң чаа тайбың инициативазы харын ол сорулгага бараан болур. Мооң мурнундагы-даа бүгү саналдар ышкаш, бо чаа инициатива ядролуг месилдежилгени болдурбас, бистиң оранывыска тайбыңны камгалап арттырар дугайында СЭКП-ниң, Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң шынчы сеткилдиг сагыш салыышкынынга чагыртканы деп, ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

С. СМИТТИҢ ӨЛГЕНИ

НЬЮ-ЙОРК. Оберн-Льюстон (штат Мэн) аэропортунга черге хонар үезинде америк авиакомпанияның «Бар Харбор эйрлайнз» деп самолёду халапка таварышкан. ЮПИ агентилелдиң дыңнатканы-биле алырга, аңаа чоруан сес пассажир болгаш экипажтың кежигүннери өлген. Оларның ортазында 13 харлыг америк школачы уруг Саманта Смит болгаш ооң адазы Артур Смит база чоруан.

Саманта Смиттиң ады ССРЭ-де болгаш бүгү делегейге билдингир. 1983 чылдың июль айда совет хөй-иниити организацияларның чалаачыларыбиле Совет Эвилелинге ол чоруан. Аңаа совет улустуң тайбың чурттаар дээш, ядролуг дайын чокка чурттаар дээш күзелинге ол бүзүрээн. АКШче чанып келгеш, бодунуң ССРЭ-ге чоруанының, совет уругларбиле ужуражын турганының дугайында номну парлап үндүрген. «Совет кижилерниң эң-не улуг күзели болза делегейге тайбыңны камгалал алыры. Бистиң хамаатыларывыс, бөдүүн американнар, база-ла ону күзеп турарын билир мен. Ындыг болганда делегей кырынга арыг дээр дээш демиселге боттарывыстың күжениишкиннеривисти каттыштырар ужурлуг бис» — деп, ол эрткен чылын медеглээн.

Саманта Смиттиң чоруаны самолёт Бостондан Огастуже (штат Мэн) ужар турган, ынчалза-даа билдинмес чылдагааннар-биле ону Льюстон аэропортунче чоруткан болгаш дүне када черге хонар дээн орландажылышкын үезинде часты берген.

(СЭТА).

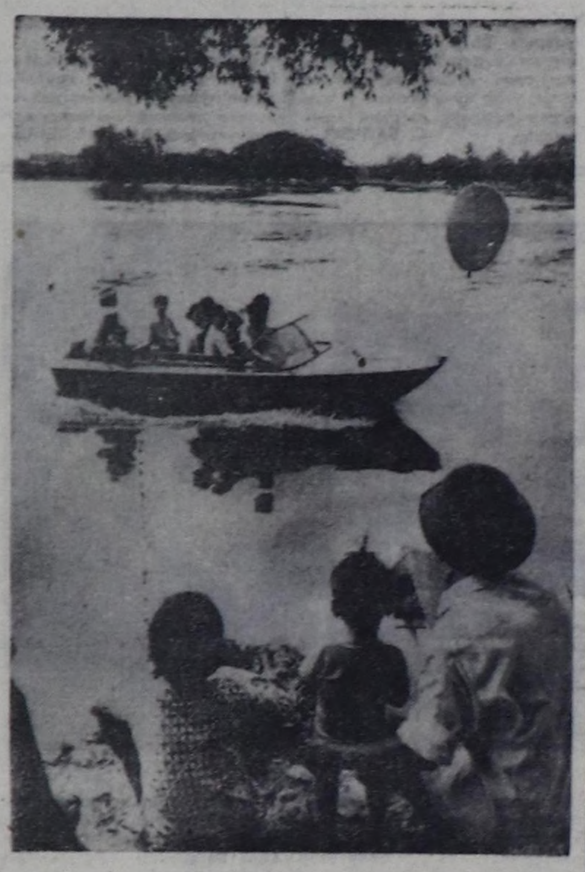
Каттышкан Штаттар Сальвадорже шуут боо-чепсектиг холгаарлап киреринің кырында келген. «Ньюсуик» журналдың дыңнатканы-биле алырга, бодунуң чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш боо-чепсектиг демисежип турар патриоттарның базаларын америк ужар үүлдүң бомбалаарының делгереңгей планын Пентагон июнь айдала ажылдап кылган. Белеткелкаан планны июль эгезинде президенткиниң болгаш АКШ-тың администрациязының кол кежигүннери кирип турар национал айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле планиаашкын болүүнүң хуралынга чугаалажып көрген. Ынчалза-даа ону «политиктиг чылдагааннар-биле» боттандырып чорударын соңгаарлаткан.

Дыңнадыгдан билдинип турары-биле алырга, вашингтон, чү администрацияга Дуартенің америк дайынзырак чагырыкчы ёзу-чурумун бүүрап дүжериниден чайладыры-биле чурттага тура халыышкын шимчээшкинниге күштүг согуушкунну таарымчалыг үеде таварышпырары-биле ол айыылдыг планынче катап эглип кээр деп бодап турар.

Оон-даа артык кидең айыыл кожазында Гондурастың девискээриниден үнүп турар. Сальвадор тура халыкчыларның «Венсеремос» радиостанциязының дыңнатканы-биле алырга, Сальвадорнуң кызыгаарынга стратегтиг чугула туруштуру эзлеп алыр чаа шериг баазазын тургузарынга гондурас чепсектиг күштер америк чөвүлекчилер-биле кады тургузарынга белеткеникп турар. Ол баазаны Сальвадорже болгаш Никарагуаже боо-чепсектиг дорт халдап киреринге плацдарм боол болур.

ЧУРУКТА: төрээн чурттуңуп аныяк камгалакчызы.

КОМИН—СЭТА-ның фотозу.

Ханойда В. И. Ленин аттыг парк — Вьетнамның найысылалының чурттакчыларының дыштаныр ынак чери.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ВЬЕТНАМНЫҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕ ЧАА ҮЕ-ЧАДА

ХАНОЙ. (СЭТА). Дөртен чыл бурунгаар вьетнам улустуң боттандырганы август революциязы чурттуң төөгүзүнге чаа үе-чаданы— хамаарышпас чоруктуң, хосталганың болгаш социализмниң үе-чадазын ажыктан деп, Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Ле Зуан медеглээн. Алдын Сылдыс орденни Тхайбинь можуга тывысканынга тураскаатканы митингиге ол чүве чугаалаан болгаш эрткен дөртен чылдар дургузунда Вьетнам дүрген хөгжүлделиг болган деп айыткан. Компартиянын алдарлыг тугунуң адаа-биле вьетнам улус даштыкы эжелекчилерни чылча шапкан, август революциязының чаалап алыышкынынарын камгалаан болгаш улам-на быжыглаан. Социализмни тургузарынга стратеттиг ужур-дузалыг чедишкиннерни республика чедип алган.

Бодунуң революстуг, дайынчы болгаш куш-ажылчы чаңчылдары-биле байлак Тхайбинь можунуң чурттакчылары бо бүгү тиилелгелерге улуг үлүүн киирген деп, ВКП ТК-ның Чиңгине секретары демдеглээн. Ынчаарга көдээ ажыл-агый будүрүлгезин шапкын хөгжүдер дээш шимчээшкинниң мурнуку одурүүнде чогум-на Тхайбинь можуның ажыл-ишчилери чоруп турар. Ристи тарыыр, өстүрүп алыр талазы-биле ол можу чурттуң эң тараалаң чери болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай бүгү талалыг хөгжүдерининг, бедик орулга бээр агроүлетпүр структуразын тургузарының, социалистиг будүрүлге харылзааларын көдээге быжыглаарының эргежок чугулазын Ле Зуан айыткан. Экономиканы эргелеп башкарарын эде тургузарынче кошкаш дивес кичээнгейни угландырар хүлээлгелиг партия организацияларынга харыысалгалыг ролдуң хамааржып турарын ол онзалап демдеглээн.

АКШ-ТЫҢ ПОЛИТИКАЗЫН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

БЕЙРУТ. Ливан коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Абдель Керим Мруе АКШ-тың Чоокку Чөөн чүкте политиказын чидии-биле шүгүмчүлээн. Вашингтон чоокку-чөөн чүк айтырыын шиитпирлээриниң дүжүп берикчи оруун албадаарынче, палестин улустуң национал эргелерин чок кылырынче чүткүл турар деп, «Ас-Сафафия» дээр ливан информация агентилелинге бодунуң интервьюзунга ол медеглээн.

АКШ-тың Күрүне секретарының дузалакчызы Р. Мэрфиниң чоокта чаа Чоокку Чөөн чүк чурттарынга чоруп турганынга хамаарыштыр мурнундагы-даа бүгү саналдар ышкаш, бо чаа инициатива ядролуг месилдежилгени болдурбас, бистиң оранывыска тайбыңны камгалап арттырар дугайында СЭКП-ниң, Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң шынчы сеткилдиг сагыш салыышкынынга чагыртканы деп, ол онзалап демдеглээн. Оон алгаш көөрге, америк удуртулга Совет Эвилелинге шуут-ла чаап-чажыртыныышкын кылдыр ажыглаарын күзеп турары илдең-дир. Ынчаарга америк администрациянын антисоветчи даап бодаашкыннары кымны-даа аймаактырып шыдавас. Делегейниң улустары Каттышкан Штаттардан тодаргай ажыл-херектерни негеп турар.

ХЕЛЬСИНКИ. АКШ-тың администрациязының үүлгедиишкиннери боо-чепсектерни эңдере бүдүрерин шеглээрининг эрге-ажыктарынга таарыштыр боттуг базымнар кылыр шуут күзел чок чорукту тодаргай көргүзүп турар-дыр деп, **«Тиедонантая»** дээр финн солун бижээн. Совет Эвилели ядролуг кандыг-даа чазылдырыгларга чаңгыс талалыг мораторий дугайын чарлаан болгаш бодунуң ол чижээн эдерерининг Каттышкан Штаттарны кыйгырган, ындыг турбуже АКШ аңаа харыы кылдыр эзлчеглиг ядролуг чазылдырыгны кылган. «Космос делгемин милитаризастаастың байдалдарында ону тайбың сорулгаларга шингээдип алыр дээш делегейге кады ажылдажылга дугайында айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының 40-ги сессиязының хүн айтырыынга киирерин база ССРЭ саналдаан, ынчаарга Каттышкан Штаттар спутникке удур чепсекти эң чоокку үеде шылган шенээр бодалдыының дугайын медеглээн. Оон алгаш көөрге, америк удуртулга Совет Эвилелинге шуут-ла чаап-чажыртыныышкын кылдыр ажыглаарын күзеп турары илдең-дир. Ынчаарга америк администрациянын антисоветчи даап бодаашкыннары кымны-даа аймаактырып шыдавас. Делегейниң улустары Каттышкан Штаттардан тодаргай ажыл-херектерни негеп турар.

БҮЖАР СИСТЕМА БУУРААР

ХАРАРЕ. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың суурларында болгаш улуг хоорайларында болгаш улуг хоорайларының чанында хоорайжыгаштарда дүшкүүрлүг байдал ам-даа хевээр. Сөөк-язы ылгай көөр чорукка удур ол чурттуң үндезин чонуңуң демисели үргүлчүлеп турар. Африканнарның полицейжилер-биле болгаш солдаттар-биле сегиржил алыышкыннары Кейптуан, Порт-Элизабет, Дурбан, Велком, Ворчестр хоорайларның чанында негрлерниң бичии турлагларынга болганын даштыкы информация агентстволары дыңнадып турар. Сөөк-язы ылгай көөр чорукка удурланган дээш чүс ажыг кижини чүгле сөөлгү үш хүннер дургузунда расисчи эрге-чагыргалар тудуп хоругдаан. Демократтыг каттышкан фронтунуң удуртулгазының кежигүнү Стив Тшветени Пилтон хоорайга тудуп хоругдаан. Мурнуу Африканың янзы-бүрү районнарынга полицейжи сүрүшкүнниң түңнелинде Демократтыг каттышкан фронтунуң 28 ажылдакчылары хоругдаттырган. Ынчаарга депшилгелиг 700 хөй-иниити организацияларын каттыштырган фронтунуң барык бүгү удуртулгазын Мурнуу Африкада сөөкязы ылгай көөр дерзии эргечагыргалар тудуп хоругдаан болуп турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың расисчи эрге-чагыргалары онзагай байдалды чуртка чарлаан сөөлүнде эрткен чүгле чаңгыс-ла ай дургузунда безин 140 африканнар өлүрткен, истелге болгаш суд чокка 4 муң ажыг кижини тудуп хоругдаан деп, ЮПИ агентстволуң корреспондентизи дыңнаткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Сөөк-язы ылгай көөр алартеидтиң буужар системазы бүүрап дүжөр четкен болгаш бодунуң сөөлгү чадазында изыртынып турар-дыр деп, Мурнуу Африканың Национал африк конгрезиниң (АНК) президентизи О. Тамбо чоокта чаа Франс Пресс агентствога берген интервьюзунга медеглээн. Сөөкязы ылгай көөр дерзии ёзучурумга удур демисел чурттуң мөлчүткен болгаш базындырган бүгү чонуңуң ортузунда калбарган. Чөптүг ол демиселге элээдилерден эгелээш кырганнарга чедир киржип турар. Удурланыышкынның — африканнарның демиселиниң идеалдарын кандыгдаа шаажылал базып шыдавас.

«Хаттори сэйхо компани» дээр электроннуг дериг-херекселдер бүдүрер талазыбиле япон фирма кижиниң адыжыгына сыңа бээр өңнүг телевизорларны кылып эгелээн. Ол чаа чүүл туризмге ынактарга улуг сонуургалдыг болур болгаш даштыкы, чүнүң-даа мурнунда америк фирмалар-биле чижинишкинниге тиилеп үнер деп, фирманың специалистерин ынанып турар.

ЧУРУКТА: «Хаттори» фирманың чаа барааны.

КИОДО—СЭТА-ның фотозу.

Дузалал ажыл-агыйы—ниитиге ажыктыг

БОТТАРЫНГА-ДААА, СОВХОЗУНГА-ДААА

Баян-Кол суурнуң кудумчуларынга чоруп тура, эскерген бир эки үүлүвүс —өрегe бүрүзүнүң огородтуу. Көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы Т. А. Сандакова аңаа хамаарыштыр дараазында үүлдү чугаалады:

— Суурда 264 өрегe бар, көдээ Советтиң девискээринде оон-даа хөй. Ол-бо өрегeниң огороду чок деп чугаалаары бөрге. Огороду улуг эвес-даа болза, бир өг-бүле кандыг-ла бир ногааны тараан болуп турар, картофель — шуптузунда. «Алдын күс» деп делгелгени чылдың-на эрттирип турар бис. Суурнуң чурттакчылары аңаа агиткварталдар дайы-биле киржип турар. Ындыг делгелге бо күзүн база эртер. Хүүда малмаган түдүп турар өг-бүлелер база хөй. Дузалал ажыл-агыйының ажыын сууруустуң чурттакчылары эки билир. Сүт, эът-биле, ногаа, картофель-биле олар боттарын хандырыныр турар болгаш боттарының ажыглалыындан артыкшылдыын совхозка, райпога дужаап турар.

Аъш-чем программазын боттандырар херекке баян-колчуларның үлүү хире-шаа-биле бар. Ажылдаары-биле келген, суурга ам-даа ижигип, турумчуваан аныяк специалистер кожалары-биле дугурушкаш, оларның ажыглалдан артыкшылдыг сүдүн ап, азы магазин дамчыштыр садып ап турар. Ол — база ажыктыг. Оон-биле кады суурнуң чурттакчылары бо чылдың эгезинден тура, совхозунга 71-баш мыйыстыг бода малды, шээр малды — 52 башты, чүс он бир хаванны, ийи аътты дужааган. Совхозтуң күрүне планын боттандырарынга дузалал ажыл-агыйы, үлүг-хуузун киирип турар.

— Көдээ Советтиң күүскому, «Х Улуг хурал» совхозтуң дирекциязы совхозтуң ажыл-ишчилериниң хүүда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле кандыг хемчеглер ап чорудуп турарыл?

— Советтиң сессияларынга, күүском хуралдарынга ол айтырыгны чугаалажып турган. Аңаа депутаттарның дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер талазыбиле округтарда кылып чорудуп турар ажылдарының дугайында дыңнадыгларын ап келген болгаш дыңнап турардаа. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, көдээ Совет чугула бо айтырыг талазы-биле бодунуң ажылын ажылчын, албан-хаакчы кижи бүрүзү дузалал ажыл-агыйны тудуп, огородту тарып өстүрүп тура, өг-бүлезинге, күрүнеге-даа ажыктыг херекти кылып турарын медереп билген турар кылдыр, хөй-иниити климатты шак ынчаар тургузарын чедип алырынче кичээнгейни угландырып турар. Оон түңнелдери багай эвес, Депутаттар хөй-иниити организацияларның активи-биле кады боттарының округтарынга ол талазы-биле боттуг ажылдарны чорудуп турар. Округтуң чурттакчыларынга олар бо-ла чеде бээрлер, ынчангаш кымда дузалал ажыл-агыйы барын, а кайы өг-бүледе чогун, чок болза, хандыг чылдагаан-биле тутпайн турарын кончуг эки билир. Мал-маган түдар күзелдиг өг-бүлелер акша дузаламчы кылдыр күрүнеден чээли ап турар. Эрткен ийи чылда Советтиң девискээринде чурттап турар дөрт өг-бүле чээли алган. Оон шын чарыгдалы депутаттарның хайгаралынга.

Күүскомнуң бир хуралынга депутат А. С. Хөпээнчиктиң дыңнадыын алган. Ол — таварылга эвес болган. Депутаттың округунда бактаап кирген он беш өрегeниң дузалал ажыл-агыйы эки хөгжээн, ынчангаш депутаттың ол талазы-биле ап чорудуп турар ажылының дуржулгазын өске депутаттарга чедирер, арга-дуржулга солчур сорулга-биле дыңнадыгны алган турганы ол. Депутат О. Б. Тас-оолдуң отчёдун сессияга дыңнаан болгаш оон округунда чурттап турар өг-бүлелерниң дузалал ажыл-агыйы тударынга идепкейлиин эки деп демдеглээн. Мал-маганны көрдүнген хорум-чижектеп ажыр түдүп туралар-биле, ону шын эвес ажыглай бээр ийи-чаңгыс кижилер-биле ажылче сессия депутаттың кичээнгейин угландырган. Сессияның шиитпири контрольда. Ол база өске депутаттарга өөредиглиг. Оон-биле кады Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы хамаатылардың хүүда дузалал ажыл-агыйынга ажыглаар мал чемин бар арга-курлавырларны ажыглап, үндүрүп берип келген. Сиген кезип алыр черлерни совхоз айтып берип турар.

Суурнуң агиткварталдарының ажыл планында дузалал ажыл-агыйын хөгжүдер хемчеглер база бар. Социалистиг чарыштың негелделеринде ону база киирген. Социалистиг чарышты түңнээрде, ону база барымдаалаар чүве болганда, агитквартарының ады дээш кижи бүрүзү сагыш човаар, «аарыыр» ужурлуг. Ногаа, картофельдиң чаагай дүжүдүн алыр талазы-биле үлегерлиг өг-бүлелер суурда хөй. Участок эмнелгезиниң санитарказы С. О. Опук-оол, башкылар Р. С. Кыргыс, Э. К. Дензенмаа пенсионер М. М. Белянина, школаның интернат ажылчыны Д.-К. Б. Седен болгаш оон-даа өскелер оларга хамааржыр. «Ногааның бедик дүжүдүн алыр дизе, чүнү канчаарыл?» дээн чугааны кожалар араазында бо-ла дыңнап болур. Арга-сүме дег эки чүве кайда боорыланғыя аныяк өг-бүлелерге ол ажыктыг, өөредиглиг. Оон-биле кады Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы суурнуң херээженнер чөвүлелиин агитквартираларга эрттирип турары эки.

Суурнуң чурттакчылары, малчыннар совхозка сүттү доктаамал дужаап турар кылдыр организастаан. Бо ажыл совхозта ам шуудаан, ынчангаш чурттакчылар артыкшылдыг сүдүн күзелдии-биле эккеп дужаап турар. Баштайгы дээредe, хүлээп алдынган продукцияның төлевирин саадады бээр чорүктар тургулаан, ол айтырыг ам шиитпирлеттинген. Доктаамал сүт дужаап турарларның продукция саткан акшазын совхозтуң бухгалтерия чери ажаалга кассазында оларның шыгжамырынче шилчидип турар кылдыр дүгүүшкен. Совхозунга сүт дужаар херекке малчыннар Т. К. Дүргүлек, Д. Б. Тас-оол, Б. Б. Баа-Хөө болгаш оон-даа өскелер идепкейлиг киржип турарлар. Июнь-июльда, августуң эрткен хонуктарында совхоз чондан 14 тонна 208 килограмм сүттү хүлээп алган.

Советтиң девискээринде дузалал ажыл-агыйының эки хөгжүп турарын демдеглевишаан, даразында чамдык чүүлдү айтыры артык эвес. Көрдүнген чижектен ажыр мал түдүп турар кижилер-биле ажыл чоруттуунуп турза-даа, ам-даа негелдеге дүүшпес. База бир шиитпирлеттинмейн турар айтырыг — хамаатылардың хүүда малын никтинииинден долузу-биле ыңгылавааны. Совхозтуң дирекциязы, күүском малдың отчёт-учёдунга-даа, зоотехниктиг негелделеринге-даа оон таарышпазын билип турар. Ону олар колдуунда-ла одар, материалдыг база — кажаахораа, кыштаг айтырыы-биле тайылбырлап турар. Ол айтырыгны шиитпирлээр хемчеглер чоокку үеде алдынар дээрзин күүском даргазы чугаалады.

В. КУУЛАР.

Кызыл район.

АРАГАЛААШКЫНГА БОЛГАШ АЛКОГОЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛ — БҮГҮ ЧҮЛҮСТҮҢ ХЕРЭЭ

ЭКИЖИДЕРИН ДҮРГЕДЕТСЕ...

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел республиканың булуң бүрүзүнде чоруп турар. Оон ажыктыг талазы бөгүнде көстүп эгелээн. Көдээ ажыл-агый коллективтериниң куш-ажылының будүрүкчүлүү бедип орар. Чамдык кижилерниң хүүда амыдыралы база улам таарымчалыг болуп, өг-бүлелерниң бюджеди база чөптүг кылдыр ажыглаттынып турар. Араганы кайы-хамаанчок ишкилей бээр чоруктар чидип бар чыдар.

Ол хире эки чүүлдер болдунуп, бүгү байдал экижип турда, сеткилге таарышпас, көректи өйүп чоруур бодалдар бар. Мооң мурнунда арага аймаанга чамдык кижилер хөй акша үндүрүп, аъш-чемниң ассортиментизинче кичээнгей салбайн турган. Аъш-чем садыының барааннарының саарылгазы садыг четкилеринге-даа, садып алыкчыларга-даа чугула чүүл. Ындыг-даа болза, чижээ, Мөңгүн-Тайга районнуң садыгларында аъш-чем дээжизи, чамдык продуктулар шуут көзүлбес.

Хереглээн барааннарның орнунда консервалыг лаазалар чыл-чылы-биле делгелгелерде туруп турар, ону улус база садып албас. Демги чемнерни садып алырга, үрелип калгылаан болур, оо-хоран. Республиканың төп черлеринде чуурга аймаа элбек, а ол бистe эң ховар. Чылда ийи-үш катап келир. Шилде хейлиг суглар, хвастар, аржаан суглар, сокгар, өске-даа суксунар аймаа районнуң садыгларында көзүлбейн турар.

Арага сөөртүп турган үелерде, ол эң элбээ-биле кээп турган, харын-даа шыгжаар чери чедишпес турган. Эзиртпес суксун аймаан ынчаар «каңгырадыр» сөөртүп болгай. Нормалап кээр колбаса аймаа, үстер (масло, маргарин) шуут хозартаан. Өске хоорайларда, суурларда аъш-чем бараанналары четчир болгаш артар боор чүве-дир. Бистиң районче көрнүп, аъш-чем хандырылгазын экижидерин дүргедетсе деп бодап чоруур кижи мен.

Аъш-чем аймаа эвээш боорга, өске областардан, хоорайлардан биске авылдаары-биле келген специалистер ызырынмайн, дедир чоруп турары база таварылга эвес. Аъш-чемниң ассортиментизи куду боярга, өске республикалардан, областардан келгеннерге дыка берге.

Амыдырал хандырылганың чүгле чаңгыс айтырыынга доктаадым. Өске-даа чүүлдер база бар болгай. Оларга база кичээнгей негеттинип турары билдингир.

И. ДОСТАН.

Башкыларның август чөвүлел хуралдары

КИЖИЗИДИЛГЕ— АМЫДЫРАЛГА БЕЛЕТКЕЛ

Бо хүннерде республиканың школаларының башкыларының август чөвүлел хуралдары болуп эртип турар. Кызыл хоорайның ниити билиг школаларының башкыларының хуралы база болуп эрткен. Аңаа СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары Б. П. Свинцов «Школа реформазын боттандырар талазы-биле 1984-85 өөредилге чылында кылдынган ажылдарның түңнели болгаш СЭКП-ниң XXVII съездизин төлептиг уткууру-биле улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының сорулгаларының дугайында» илеткелди кылган.

Школа реформазының өөредилге-кижизидилге ажылының талазы-биле негелделерин күүседиринге чамдык ажыктыг дүржүлганы чедип ап, школа практиказын чаа эгелээшкиннер-биле байыдып турар башкылар коллективиге өөреникчилерни коммунистиг мөзүшынарга кижизидип, өөренип турар эртемнер талазы-биле бижыг билигни бээри дээш эллээн ажылдарны кылган. Чаа реформада айыткан чүүлдерниң кол утказын чон ортузунга тайылбырлаар ажылдарны чорудуп, школа биле ада-иелерниң харылзаазын бүжыглаарынче угланган ажылдарны таварыштыр тургузуп организастаан.

Ада-иелер-биле ажылдарны суурда агиткварталдар аайы-биле чорудуп турар бис. Бир агиткварталга-ла ийи башкыны бижыглаан, бирээзи педагогика темазынга болгаш уругларга кижизидилгезинге хамаарышкан беседа чорудар, ийигизи башкы билиг ниитилелиниң шугуму-биле беседалар эртирер. Олар айда ыяап-ла ийи үнүүшкүнүү доктаамал чорудар. Башкылар ада-иелерге доктаамал барып, ыламгыя чурум үрепки дег өөреникчилер дугайын баш удур сагындырар. Чурттап турар черинии аайы-биле ында өөреникчилерниң ада-иелер-биле каттышкан хуралдарын база эрттирип турар бис.

Уруглар ойнаар шөлүгүштерни бисте кылгылаан. Ол шөлүгүштерге уругларны өөредилгеден хостуг үелерде волейбол, баскетбол ойнаарынга хаара тудуп турар бис.

Сүт-Хөл суурну 16 агиткварталдарга хувааган. Бүгү-ле хемчеглер агитквартал аайы-биле эртип турар.

Кудумчулар аайы-биле ында чурттап турар өөреникчилерниң чураан чуруктарының, плакаттарының болгаш аңаа хамаарышкан лозуңнарның сөстерин чогаадыр конкурсту организастаан. Ындыг конкурстарны организастаарынга кеҗээ Совет болгаш суурда хөрээженнер чөвүлели идепкейлиг киржип турар.

Суурнуң № 4, 6, 8, 13 агиткварталдары хөй-ниити ажылдарынга эки киржилгелиг. Хөй-ниитиниң ажылдарынга болгаш организастап турар конкурстарга тиилекчи болганы дээш чамдык агиткварталдарда өөреникчилерни Шушенское, Кызыл, Хову-Аксынче аян-чоруктуг экскурсияларже чоруткулаан.

Өөреникчилерниң чурттап турар черинии аайы-биле кижизидилге ажылдарын чорударынга школа директору Мария Салчаковна Ооржак боду инициативчи болуп турар. Школада класс бүрүзүнде өөреникчилерниң бот-башкарылга талазы-биле ажылын башкарып, кичээл үзер өөреникчилерниң бажыңнарынга удаа-дараа баргылап тургаш, чамдык экижидилгелер чедип алдынган.

Ада-ие ортузунга тайылбыр ажылын улам сайзырадыры-биле «Силерге, ада-иелер» деп клубту чаа өөредилге чылында ажыдар бис.

А. МОНГУШ,
Сүт-Хөл школазының башкызы.

ЧУРТТАП ТУРАР ЧЕРИНИҢ ААЙЫ-БИЛЕ

Эрткен өөредилге чылы школаның чаа реформазын амыдыралга күүседип эгелээнинии баштайгы чылы болган. Сүт-Хөл ортумак школазының башкылар коллективи өөреникчилерни коммунистиг мөзүшынарга кижизидип, өөренип турар эртемнер талазы-биле бижыг билигни бээри дээш эллээн ажылдарны кылган. Чаа реформада айыткан чүүлдерниң кол утказын чон ортузунга тайылбырлаар ажылдарны чорудуп, школа биле ада-иелерниң харылзаазын бүжыглаарынче угланган ажылдарны таварыштыр тургузуп организастаан.

Ада-иелер-биле ажылдарны суурда агиткварталдар аайы-биле чорудуп турар бис. Бир агиткварталга-ла ийи башкыны бижыглаан, бирээзи педагогика темазынга болгаш уругларга кижизидилгезинге хамаарышкан беседа чорудар, ийигизи башкы билиг ниитилелиниң шугуму-биле беседалар эртирер. Олар айда ыяап-ла ийи үнүүшкүнүү доктаамал чорудар. Башкылар ада-иелерге доктаамал барып, ыламгыя чурум үрепки дег өөреникчилер дугайын баш удур сагындырар. Чурттап турар черинии аайы-биле ында өөреникчилерниң ада-иелер-биле каттышкан хуралдарын база эрттирип турар бис.

Уруглар ойнаар шөлүгүштерни бисте кылгылаан. Ол шөлүгүштерге уругларны өөредилгеден хостуг үелерде волейбол, баскетбол ойнаарынга хаара тудуп турар бис.

Сүт-Хөл суурну 16 агиткварталдарга хувааган. Бүгү-ле хемчеглер агитквартал аайы-биле эртип турар.

Кудумчулар аайы-биле ында чурттап турар өөреникчилерниң чураан чуруктарының, плакаттарының болгаш аңаа хамаарышкан лозуңнарның сөстерин чогаадыр конкурсту организастаан. Ындыг конкурстарны организастаарынга кеҗээ Совет болгаш суурда хөрээженнер чөвүлели идепкейлиг киржип турар.

Суурнуң № 4, 6, 8, 13 агиткварталдары хөй-ниити ажылдарынга эки киржилгелиг. Хөй-ниитиниң ажылдарынга болгаш организастап турар конкурстарга тиилекчи болганы дээш чамдык агиткварталдарда өөреникчилерни Шушенское, Кызыл, Хову-Аксынче аян-чоруктуг экскурсияларже чоруткулаан.

Өөреникчилерниң чурттап турар черинии аайы-биле кижизидилге ажылдарын чорударынга школа директору Мария Салчаковна Ооржак боду инициативчи болуп турар. Школада класс бүрүзүнде өөреникчилерниң бот-башкарылга талазы-биле ажылын башкарып, кичээл үзер өөреникчилерниң бажыңнарынга удаа-дараа баргылап тургаш, чамдык экижидилгелер чедип алдынган.

Ада-ие ортузунга тайылбыр ажылын улам сайзырадыры-биле «Силерге, ада-иелер» деп клубту чаа өөредилге чылында ажыдар бис.

А. МОНГУШ,
Сүт-Хөл школазының башкызы.

БОДУНУҢ ШКОЛАЗЫНДА

— Бистиң школавыска тускай эртемниг баштайгы тыва чүрүкчү Сергей Ланзы болгаш эртемденнер база өөренип чораан чүве ышкажыл. Башкывыс Нина Чоодуевна база бо школаны өөренип доозкан, институтту чедиишкинниг доозкаш бодунуң школазында башкылай берген кижи ышкажыл, кижи ындыг болур болза магалыг-дыр — деп, үрүүм чугаалап келген чүве.

Нина Чоодуевна Чамзырай чүгле өөреникчилерниң ак бөрүкызы болурундан аңгыда, төрелдерге болгаш чонга хүндүлүг кижилерниң бирээзи. Ол 1968 чылдан бээр Самагалдай ортумак школазында орус дыл болгаш литература башкылап турар. Өөреникчилерге бижыг билигни бээр дээш кызымакай ажылдап, хөй чүүлдерни кылып чоруурларының бирээзи. Ооң өөредип чораанy өөреникчилери амгы үеде башкызы-биле кады чаңгыс коллективте ажылдап турарлар. Самагалдай школазының аныяк башкылары М. К. Сагды, О. И. Оюң, Н. Н. Бичe-оол болгаш оон-даа өскелер башкызының канчаар ажылдап турарын көрүп, ооң арга-дүржулгазындан өөренип ап чоруурлар.

Н. Ч. Чамзырай башкының ада-иелер болгаш чон-биле харылзаалының доктаамал көрүп келдивис. Бодунуң хостуг үезинде өөреникчилериниң бажыңнарынга барып, ада-иелерниң амыдыралчурттталгазының байдалы-биле танывжып, оларның уругларының канчаар өөренип турарын дыңнадып, кошкак өөренип, чүрүм үрей бээр таварылгалар тыптып турарын эскерген болза оларга дыңнадып, ада-иелерге чарбыышкыннар кылбайн, чүнү кады кылырын сүмелегилээр. Черле ынчаш улуг-биче кижилер-биле чугаалажып билир чорук өөреникчилерниң ажыл-чаң кижизидилгезинге дээштиг болуп турар. Ону бистер ада-иелер көрүп билип, Нина Чоодуевна-биле боттарывыс күзелдивис-биле сүмележип-даа турар бис.

Херээженнер чөвүлелдериниң ажылы школа болгаш кижизидилге ажылынга хамаарылгалыг ажыл. Уругларны кижизиг мөзү-шынарга кижизидеринге иелериниң ажыл-херээ, оларның мөзү-бүдүжү үлүг хамаарылгалыг. Ынчангаш башкылар кайда-даа херээженнер чөвүлелдери-биле черле харылзаалыг болур. А Нина Чоодуевна Чамзырай Самагалдай школазында херээженнер чөвүлелиниң даргазы хүлээлгени хөй чылда күүседип, ол ажылды уруглар кижизидилгези-биле холбап келген. Чүгле школада эвес, суурнуң херээженнер ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Тыва школаларга орус дыл башкылаашкынының талазы-биле методиктиг каттыжыышкыннарга Н. Ч. Чамзырай иletкелдерни кылып, аныяк башкылар-биле арга-дүржулга солчулгазынга идепкейлиг киржип турарын районнуң улус өөредилге килдизинден каш удаа демдеглеп келген.

Чон ортузунга партияның доктаал-шиитпирлерин тайылбырлаар ажылга Н. Ч. Чамзырай хөй чылдарда киржип, идепкейлиг пропагандист болуп турар. Ол—партия организациязының кандыг-даа даалгаларын ажылдың кандыг-даа үелеринде ак сеткилдии-биле күүседип чоруур коммунист.

Ө. ЧИҢМИТ.

«ЧАДАГАН»— ЧАЙЛАГДА

Хөндергейниң кавс чараш бойдустуг черинде Өвүр районнуң «Хараачыгай» пионер лагери тургустунгандан бээр эллээн чылдар эрткен. Лагерьниң чанында «Коммунизмче орук» совхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазы чайлаглап турар. Хандагайтының «Чадаган» агитбригадазы лагерь-биле ферманың доктаамал аалчылары болу берген, чоокта чаа лагерьге солун программалыг концерт-биле аалдап четкен. Моол танцыны бот-тывынгыр артистер ойнаанының база Борбак-оол Ооржактың гитарага аялгаларны күүсеткени көрүкчүлерниң сонуургалын хайындырган. «Чадаган» сигенчи бригадаларга чедип, концертин база көргүскен.

Н. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 2 ортумак школазында Тыва АССР-ниң школазының ап. дарлыг башкызы Фаина Тас-ооловна Манзанова (солагай талазында) аныяк башкылар Фаина Черепанова, Елена Манзанова, Светлана Кызыл-оол-биле кады тур. О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

Шыдыраа. Аргентинаның Мендос хоорайынга делегейниң командалар чемпионадынга 26 хар чедир назылыг бөлүкке совет шыдыраачылар бүзүреалдыг тиилелгени чедип алганнар. Ындыг маргылдааларга ол болза бистиң мастерлеривистиң дөрт удаа чедип алган тиилелгези болур. Ийиги черни АКШ-тың, үшкү черни Аргентинаның командазы эллээн.

Велоспорт. Бассано-дель-Граппа деп итали хоорайда эртип турар 4 километрге чарышка делегей чемпиону атты ленинградчы Вячеслав Екимов чаалап алган. Сөөлгү чарышка ол Каунастан келген Гинтаутас Умарас-биле таварышкан, оозу мөңгүн медальды чаалап алган.

Аар атлетика. Швецияда Седертелье хоорайда делегей чемпионадынга ереванны Юрик Саркисян мөңгүн медальды чаалап алган. Саркисянның ийи шенелдезиниң түңү 307,5 кг болган. 60 килограмм чедир деңзилиг категорияга чемпионнуң медалын субботада болгар атлет Наум Шаламанов 322 кг кодүргеш, чаалап алган. Хенертен көдүрерингe ол 143 кг кодүрүп, делегейниң чаа рекордун чедип ап, бодунуң мурнунда чедиишкинин безин ашкан. Ийиги удаада Шаламанов 180 кг деңзилиг штанганы көдүргөн. Саркисянның түңнелдери 137,5 болгаш 170 кг болган. Хүлер шаңналды Андреас Летц (ГДР) чедип алган.

Ча адыышкыны. Чебоксарыда эртип турар чурттуң чемпионадынга тиилекчи командалар тодаратпына берген. Херээженнер командаларының аразынга — Украинаның шилиндек командазы (Львовтан Галина Бартосевич, Харьковтан Алина Шинкаренко чаалап алган. Сөөлгү чарышка ол Каунастан келген Гинтаутас Умарас-биле таварышкан, оозу мөңгүн медальды алган.

Аар атлетика. Швецияда Седертелье хоорайда делегей чемпионадынга ереванны Юрик Саркисян мөңгүн медальды чаалап алган. Саркисянның ийи шенелдезиниң түңү 307,5 кг болган. 60 килограмм чедир деңзилиг категорияга чемпионнуң медалын субботада болгар атлет Наум Шаламанов 322 кг кодүргеш, чаалап алган. Хенертен көдүрерингe ол 143 кг кодүрүп, делегейниң чаа рекордун чедип ап, бодунуң мурнунда чедиишкинин безин ашкан. Ийиги удаада Шаламанов 180 кг деңзилиг штанганы көдүргөн. Саркисянның түңнелдери 137,5 болгаш 170 кг болган. Хүлер шаңналды Андреас Летц (ГДР) чедип алган.

Ча адыышкыны. Чебоксарыда эртип турар чурттуң чемпионадынга тиилекчи командалар тодаратпына берген. Херээженнер командаларының аразынга — Украинаның шилиндек командазы (Львовтан Галина Бартосевич, Харьковтан Алина Шинкаренко чаалап алган. Сөөлгү чарышка ол Каунастан келген Гинтаутас Умарас-биле таварышкан, оозу мөңгүн медальды алган.

Аар атлетика. Швецияда Седертелье хоорайда делегей чемпионадынга ереванны Юрик Саркисян мөңгүн медальды чаалап алган. Саркисянның ийи шенелдезиниң түңү 307,5 кг болган. 60 килограмм чедир деңзилиг категорияга чемпионнуң медалын субботада болгар атлет Наум Шаламанов 322 кг кодүргеш, чаалап алган. Хенертен көдүрерингe ол 143 кг кодүрүп, делегейниң чаа рекордун чедип ап, бодунуң мурнунда чедиишкинин безин ашкан. Ийиги удаада Шаламанов 180 кг деңзилиг штанганы көдүргөн. Саркисянның түңнелдери 137,5 болгаш 170 кг болган. Хүлер шаңналды Андреас Летц (ГДР) чедип алган.

Ча адыышкыны. Чебоксарыда эртип турар чурттуң чемпионадынга тиилекчи командалар тодаратпына берген. Херээженнер командаларының аразынга — Украинаның шилиндек командазы (Львовтан Галина Бартосевич, Харьковтан Алина Шинкаренко болгаш Чаа Каховкадан Людмила Аржанникова), эр улустан — РСФСР-ниң спортчулары (Чебоксарыдан Юрий Леонтьев, Читадан Мунко-Бадра Дашицыренов болгаш Хабаровскиден Иосиф Файнштейн) тиилекчилер болган.

Ажыг-ажыг дистанцияларга маргылдаа үезинде Душанбеден Зебинисо Рустамова, Чебоксарыдан Ирина Солдатова, Леонтьев болгаш Файнштейн олар тиилекчилер болган.

Футбол. Дөрт хоорайга — Минскиге, Тбилисиге, Бакуга болгаш Ереванга 20 хар чедир назылыг оолдар аразынга футбол талазы-биле делегей чемпионады эгелээн.

Маргылдааларның бирги хүнүнде Минскиге ССРЭ-ниң шилиндек командазы Австралиядан келгеннер-биле хаҗым (0:0) кылдыр ойнаан, а Нигерия-Канада аразында оюн африканчыларның тиилелгези-биле 2:0 боол төнген. Өске ужуражышкыннарга мындыг түңнелдер болган: Тбилисиге—Ирландия-Бразилия—1:2, Сауд Аравия — Испания—0:0, Ереванга — Тунис-Болгария —0:2, Венгрия-Колумбия — 2:2, Бакуга — Англия-Парагвай —2:2, КНР—Мексика—1:3.

ЛАТВИ ССР. Риганың кыдынында ажык дээр адаанда чуртта эң улуг музейлериниң бирээзи — Латвияның этнография музейи бар. Юглас деп чараш хөлдүң эриктеринде латыш тараачыннарның, ус-тывышчыларның, балыкчыларның амыдырал-чурттталгазы-биле сырый холбашкан чуртталга бажыңнары, ажыл-агый тудуглары, улустуң тудуг кыпыр уран аргаларының ескедаа тураскаалдары бар.

Национал кааспалга уран чүүлүнүң кылыгларының ярмаркалары улустуң уран чогаадылгазының чайынанчак байырлалы болу бээр. Аңаа Латвияның бүгү черлеринден ус-шевер кижилер чыглып келир.

ЧУРУКТА: музейге келгеннерге улустуң уран шеверлериниң кылган чүүлдерин көргүзүп турары.

В. СЕМЕНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникazы.

ЭЭН ОРТУЛУККА 74 ЧЫЛ

Оожум океанның мурнуу чүгүнде турар ээн ортулукка Великобритания чурттуг Джереми Биббс часкаан 74 чыл чурттаан дээрзин «Нойе кронен цайтунг» солун дыңнадып турар. 1911 чылда «Прекрасное блаженство» деп аттыг шхуна (ийи азы үш парустуг судно) улут шуурганга таварышкаш, океан дувунче дүже берген. Аңаа хөлечиk боол ажылдап турган он дөрт харлыг Джереми Биббс белинге чекпе баглап алгаш, дириг үнген: ооп миннип кээрге, пальмаларлыг бир-ле ортулукта чыдар болган. Пальма бүрүлеринден чаглак кылып алган ооп отту база канчап-чоол кыпсып алган. Ортулукка черден үнүп чыдар суг дус чок болган, а чемге элбек үнүп турар фруктулуг ыяштар хереглеттинге берген. Джереми балык эъди-биле, кат-чимис, фрукт аймаа-биле амыдырап чурттап чораан.

88 харлыг кырганны барыын герман суднонуң экипажы тып алган болгаш ону чурттунга чедирип каан.

О. НИКИФОРОВ.
Вена.

Суд залындан

АРАГАНЫҢ УРЖУУ ОЛ

Кижиниң ат-алдарын бужартадып, амыдыралдың делгем оруундан ону тайзып чоруур чүүлдерниң бирээзи — арагалаашкын. Ол дугайында кижи бүрүзү билир, ынчалза-даа «ажырбас ыйнаан» дээн бодал-биле ону ижилкеш, кандыг-бир херек үүлгеткеш, сөөлүнде кээп бажын шаштынар чоруктар бар.

Ындыг чүүлдүң бирээзи Өвүр районга болган.

Үстүнде адаанын районнуң Солчур суурга Владимир Тежик деп хып дээн аныяк оол чурттап турган. Артында ийи чаш уруглуг. 1981 чылда аар херек үүлгеткени дээш эдил чазаар күш-ажыл колониязынга шиитпирип чораан. Оон алгаш көөрге, кем-бурүүлуг үүлгедиг кылырга, хоойлу кээргевес деп чүве аңаа билдингир болгу дег.

Ынчалза-даа В. Тежик оон кандыг-даа түңнел үндүрбээн. 1983 чылда хосталып чаныл келгеш, доктаамал ажыл кылбайн, үргүлчү арагалап, ол-бо организациялар бажы санап келген. Бо чылдың эгезинде, бир ай бичии ажыг үеде харын «Коммунизмче орук» совхозтуң бир малчынынга дузалакчылаан. Оон-на базала арагага доңнашкан.

Бо чылдың февраль 23-те В. Тежик байырлал «демдеглеп» арагалаан. Дилеңип, чегдинип чораш тып алган акшазын төндүр ишкеш, кожазы Чодураа Куулардың бажыңынче кире берген. «Далай безин чода ортузунда» апарган Владимир Тежик ол бажыңга турган бичии уругларны коргудуп, олардан арага негеп турган. Аңаа турганнар араганың ында чогун чугаалап, чанып дыштанырын дилээргe, эзирик В. Тежик улам чөнгээлээн. Бажыңындан үнүп бар чораан Михаил Монгуштуң иштинче бижектээн.

Оон чоруткаш, кудумчуга аңаа-ла чораан Ш. Монгушка база чөңгээлээн. Ш. Монгуш ону хорун, соксадырга безин херекке албайн, ону база балыглаан.

В. Тежиктиң эзирии сергеп келгенде, ооң ол үүлгедигни чүге кылганын айтырарга, «эзириктиң эндээзини» болган деп харыы берген. Бир эвес ол эллээр чораан болза, арага ишпээн болза, ындыг үүлгедигни кылбас турган ийик. Ынчалзажок эзирик үүлгеткен херектиң чиик кылдыр көөрүнүң барымдаазы турбас. Харын-даа аартадыр болгай. Владимир Тежик хөй чылда хосталгазын казыттырган.

Б. БОРИСОВ.

ТелеВидение

АВГУСТ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Циклон». Док. телефильм. 9.15 — Молдавияның музыканың болгаш ырның «Миорица» ансамблиниң концерти. 9.40 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 10.40 — «Через Гоби и Хинган». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 11.50—11.55 — Медээлер.

14.15 — Медээлер. 14.35 — Социалистиг чурттарның док. фильмнери: «Сириус — звезда братства» (ССРЭ). «По городам Польской Народной Республики» (ПУР). «Наше время — наш деньэ» (ЧССР). «Маленькие пловцы» (РСР). 15.50 — «Хуу салдылыы». 15.50 — Реставраторларның ажылының дугайында док. фильмниң баштайгы көргүзүү. 16.10 — Черде, дээрде болгаш далайда. 16.40 — ССРЭ-ниң Курскиниң симфониктиг үлегерлиг оркестриниң концерти. 17.45— Чаа өөредилге чылының эгезинге. ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң министри Г. А. Ягодинниң чугаазы. 18.00 — Агроүлетпүр комплекизи. Айтырыглар болгаш перспективалар. Новомосковск районда агроүлетпүр каттыжыышкынының хожудаңгай ажыл-агыйларның экономиказын көдүрер талазы-биле ажылының дүржүлгазы. 4-ку дамчыдылга. 18.30—Силерниң бажыңнарда чечектер. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Тайбың болгаш аныяктар. 19.35 — «Через Гоби и Хинган». Уран-чечен фильм. 2-ги сериязы. 21.00 — «Ye». 21.30 — «Кижилер болгаш далайда. Эстрада ырызының делегей фестизалы. ГДР-деп дамчыдылга. 22.20 — «На крыльях Аэрофлота». Док. фильм. 22.30 — Аар атлетика талазы-биле делегей чемпионады. Швециядан дамчыдылга. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 —00.50 — Футбол талазы-биле делегей чемпионады. Юниорлар. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Канаданың шилиндек командазы. Минскиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Час потехи». Бурунгу орус оюн-тоглааларны катап тургузарының дугайында док. фильм. 8.40 — «Расследование». Уран-чечен телефильм. (Венгрия). 10.00 — Буратинoның делгелгези. 10.30 — Аваның школазы. 11.00 — Мультфильмнер: «Шапка-невидимка», «Где я его видел?», «Крот и транзистор». 11.30 — Музыка. Н. А. Римский-Корсаков. 12.30 — Телевидениениң Волгоград студиязының программазы. 13.25 — Испан дыл. 13.55 — «Праздник в Карпатах». Фильм-концерт. 14.25 — «Аленький цветочек». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.30—15.35 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Азия төвүү. Программада: «Стахановчу шим. чээшкинниң 50 чылы. Профоблчөвүлелиниң килдис эргелек. чизи О. Кара-Салдың беседазы. Сентябрь 1 — Билиглериң хүнү. Медээлер. 18.50 — Телемедээлер. 19.00 — «Аныяк ажылчыннының клувуэ. Енисейниң хем пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң хоочуннары-биле болгаш аныяктары-биле ужуражышкыны.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Царевна-лягушка». Мультфильм. 3-ку кезээ. 20.15 — Ритмниг гимнастика. 20.45— «Кобыз». Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ye». 21.30 — «Смятение чувств». Уран-чечен фильм. 22.45—23.00 — С. Рахманиновтуң романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Образцова күүседир.

Агаар

Республика девискээринге бөгүн шокар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын үглуг хаттың күжү секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 17—22 градус, дүне —2—7 градус чылыг болуур, чамдык черлерге—0—2 градус чедир соор.

Кызылга база шокар булуттаар, чагбас, сырыннаар. Агаарның температуразы хүндүс 20—22 градус, дүне 4—6 градус чылыг болуур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

АВГУСТ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Тайная прогулка» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Любимец публики» 9.20, 12.50, **«Черная стрела»** 11.00, 14.30, **«Тайна «черных дроздов»** 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тайна золотой горы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тихие воды глубоки» 14.00, 16.50, 19.40 шактарда.

ШЫН Редакциянын адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3, телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 23-5' харылсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54; көлээ ажыл-агый килдизиниң 21-47 корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45 солун «келбей» барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 3111.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1.

ТС—01066